

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Кафедра публічного та приватного права

СІМЕЙНЕ ПРАВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право»
освітнього ступеня «бакалавр»

*Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри публічного
та приватного права
Протокол № 14 від 05 грудня 2023 року*

Чернігів 2023

СІМЕЙНЕ ПРАВО. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ до семінарських занять для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право» освітнього ступеня «бакалавр»/ Укл.: Кочина О.С. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 73 с.

УКЛАДАЧ:

КОЧИНА ОЛЕКСАНДРА СЕРГІЇВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК:

ЛИТВИНЕНКО Валентина Миколаївна, завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент.

РЕЦЕНЗЕНТ:

ШПОМЕР Алла Іванівна, доцент кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО».....	6
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Сімейне право».....	6
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	9
1.3. Методи поточного та підсумкового атестаційного контролю з навчальної дисципліни «Сімейне право».....	10
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ.....	12
Семінарське заняття 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України.....	12
Семінарське заняття 2. Сімейні правовідносини.....	16
Семінарське заняття 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу.....	19
Семінарське заняття 4. Недійсність шлюбу.....	25
Семінарське заняття 5. Припинення шлюбу.....	28
Семінарське заняття 6. Особисті немайнові відносини подружжя.....	32
Семінарське заняття 7. Майнові правовідносини подружжя.....	36
Семінарське заняття 8. Визначення походження дітей.....	42
Семінарське заняття 9. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	46
Семінарське заняття 10. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї.....	50
Семінарське заняття 11. Традиційні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.....	55
Семінарське заняття 12. Альтернативні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.....	61
ДОДАТКИ.....	66
Додаток А - Орієнтовний перелік питань на екзамен.....	66
Додаток Б - Глосарій.....	69

ПЕРЕДМОВА

Сімейні правовідносини - це суспільні відносини, із якими кожна людина зустрічається протягом всього життя щоденно. Участь у цих відносинах реалізується через можливість мати, здійснювати та захищати сімейні права та обов'язки. Ці знання набуваються у процесі вивчення навчального курсу «Сімейне право».

Предметом вивчення дисципліни «Сімейне право» є: основні принципи, доктринальні засади, правові джерела, окремі поняття, терміни, визначення, дефініції, юридичні категорії, інститути сімейного права тощо.

Метою навчальної дисципліни «Сімейне право» є: опанування здобувачами вищої освіти системи знань з сімейного права України; акцентування їх уваги на складних теоретичних та практичних проблемах сімейних правовідносин; на основі конкретно-предметного матеріалу вироблення навиків аналітичного мислення; формування практичних умінь і навиків щодо правильного тлумачення та застосування правових норм.

Навчальна дисципліна «Сімейне право» відноситься до вибіркового компоненту ОП «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)», в результаті вивчення якої у студентів будуть сформовані:

1) загальні компетентності:

здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми.

2) професійні компетентності:

знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права;

здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Семінарські заняття проводяться з основних тем розглянутих на лекційних заняттях.

Самостійна та індивідуальна робота планується як форма навчання, що має на меті розширення та дослідження питань винесених на розгляд на лекційних заняттях, а також опрацювання питань, які не були висвітлені на лекційних та семінарських заняттях.

Освітня програма «Цивільна та господарська юстиція (Суд. Нотаріат. Правова допомога)» передбачає наступні програмні результати навчання, що визначають нормативний зміст підготовки:

формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми;

самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій;

виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи;

застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати

юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки;

надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

Дане навчально-методичне видання підготовлено з метою надання можливості здобувачам вищої освіти ґрунтовно та послідовно готуватися до семінарських занять з навчальної дисципліни «Сімейне право», користуючись тим списком літератури та нормативно-правових актів, який рекомендований до кожної теми семінарського заняття. На основі аналізу рекомендованих джерел здобувачі вищої освіти повинні навчитися формулювати і обґрунтовувати висновки не тільки теоретичного, а й практичного характеру.

Підготовка до семінарського заняття згідно плану, аналіз питань для самостійного вивчення, написання есе та рефератів по темі, а також вирішення практичних задач надасть можливість викладачу визначити рівень засвоєння матеріалу здобувачами вищої освіти.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СІМЕЙНЕ ПРАВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Сімейне право»

Змістовий модуль 1. Загальні положення сімейного права

Тема 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України

Поняття сімейного права як галузі права, науки та учбової дисципліни. Предмет сімейного права. Місце сімейного права в системі права. Метод правового регулювання сімейних відносин. Особливості диспозитивно- імперативного методу регулювання сімейних відносин. Функції сімейного права. Класифікація джерел. Конституція України як основне джерело сімейного права.

Сімейний кодекс України та інші законодавчі акти, що регулюють сімейні відносини. Підзаконні нормативно-правові акти. Договір у сімейному праві. Значення керівних роз'яснень Верховного Суду для однакового застосування усіма учасниками сімейних відносин. Співвідношення сімейного права з іншими галузями права: цивільним, конституційним, адміністративним, фінансовим правом. Система сімейного права.

Тема 2. Сімейні правовідносини

Поняття та особливості сімейних правовідносин. Елементи сімейних правовідносин: суб'єкт, об'єкт, зміст. Види сімейних правовідносин. Правоздатність та дієздатність у сімейному праві. Юридичні факти. Акти цивільного стану. Здійснення та захист сімейних прав. Виконання сімейних обов'язків. Відповідальність у сімейному праві. Строки в сімейному праві. Строк позовної давності.

Тема 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу

Поняття шлюбу. Юридичне значення шлюбу. Ознаки шлюбу. Умови вступу до шлюбу. Шлюбний вік. Добровільність вступу до шлюбу. Реєстрація шлюбу між жінкою та чоловіком. Перешкоди для укладення шлюбу. Родинність, свояцтво та їх юридичне значення. Порядок надання права на шлюб. Порядок укладення шлюбу. Значення державної реєстрації шлюбу. Взаємна обізнаність осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, про стан здоров'я. Заручини. Час та місце реєстрації шлюбу. Зменшення, відкладення та припинення часу реєстрації шлюбу. Право на вибір прізвища при реєстрації шлюбу. Правові наслідки шлюбу. Правоздатність шлюбу.

Тема 4. Недійсність шлюбу

Поняття недійсності шлюбу. Підстави визнання шлюбу недійсним. Адміністративний та судовий порядок визнання шлюбу недійсним. Визнання шлюбу недійсним після його припинення.

Особи, які мають право вимагати визнання шлюбу недійсним. Санація шлюбу. Загальні та особливі правові наслідки визнання шлюбу недійсним. Поняття

неукладеного шлюбу.

Тема 5. Припинення шлюбу

Поняття, підстави та порядок припинення шлюбу. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за спільною заявою подружжя. Розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану за заявою одного з подружжя. Розірвання шлюбу за рішенням суду за спільною заявою подружжя. Розірвання шлюбу за рішенням суду за заявою одного з подружжя.

Питання, які вирішуються при розгляді справи про розірвання шлюбу. Заходи суду щодо примирення подружжя. Момент припинення шлюбу. Правові наслідки припинення шлюбу. Поновлення шлюбу.

Режим окремого проживання подружжя.

Змістовий модуль 2. Права та обов'язки суб'єктів сімейних правовідносин

Тема 6. Особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя

Особисті немайнові правовідносини подружжя. Поняття та значення особистих немайнових правовідносин подружжя. Види особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.

Законний режим майна подружжя. Спільна сумісна власність подружжя: поняття, об'єкти. Володіння, користування та розпорядження спільним майном подружжя. Особиста приватна власність подружжя. Поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності. Позовна давність до вимог про поділ майна подружжя.

Договірний режим майна подружжя. Поняття шлюбного договору, порядок його укладення. Форма шлюбного договору. Зміст шлюбного договору. Строк дії шлюбного договору. Зміна та припинення шлюбного договору: підстави та порядок. Визнання шлюбного договору недійсними.

Відповідальність подружжя по зобов'язанням. Особисті та спільні зобов'язання (борги) подружжя.

Права та обов'язки подружжя по утриманню дітей. Права та обов'язки осіб, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах.

Тема 7. Особисті права та обов'язки батьків і дітей

Поняття особистих прав та обов'язків батьків і дітей. Встановлення походження дитини. Добровільне визнання батьківства. Визнання батьківства в судовому порядку. Реєстрація народження дитини. Встановлення материнства. Оспорювання батьківства (материнства). Встановлення факту батьківства (материнства).

Права неповнолітніх дітей. Право проживати та виховуватися в сім'ї. Право дитини на ім'я, по батькові та прізвище. Право дитини на захист. Право дитини на власну думку.

Права та обов'язки батьків. Право на захист батьківських прав. Здійснення батьківських прав та обов'язків тим з батьків, який проживає окремо від дитини. Здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками.

Спори між батьками щодо виховання дітей. Позбавлення батьківських прав:

підстави, порядок, наслідки. Поновлення батьківських прав. Відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

Тема 8. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї

Поняття аліментних зобов'язань. Зобов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей. Порядок і форма утримання неповнолітніх дітей. Договір про сплату аліментів.

Зобов'язок батьків утримувати працездатну повнолітню особу. Участь у додаткових витратах на дітей. Зобов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків. Аліментні зобов'язання інших членів сім'ї (братів, сестер, діда та бабки, онуків, вихователів, мачухи, вітчима, падчерки, пасинка).

Порядок сплати та стягнення аліментів. Розмір аліментів. Заборгованість по аліментах. Відповідальність за прострочення сплати аліментів. Зміна розміру аліментів. Припинення аліментних зобов'язань.

Змістовий модуль 3. Правові форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Тема 13. Традиційні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Поняття, умови та порядок усиновлення. Особи, які можуть бути усиновленими. Рішення суду про усиновлення. Таємниця усиновлення дитини. Права усиновлювачів, права усиновленої дитини. Правові наслідки усиновлення. Скасування усиновлення та визнання усиновлення недійсним. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.

Поняття, підстави та порядок встановлення опіки та піклування над дітьми. Права дітей. Права та обов'язки опікуна (піклувальника) дитини. Особа, яка може бути опікуном (піклувальником). Припинення опіки (піклування).

Тема 14. Альтернативні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Поняття договору про патронат, зміст договору. Згода дитини на проживання у сім'ї патронажного вихователя. Плата за виховання дитини. Обов'язки патронажного вихователя. Припинення договору про патронат.

Суб'єкти прийомної сім'ї. Зміст договору про влаштування дітей до прийомної сім'ї. Припинення діяльності прийомної сім'ї. Поняття дитячого будинку сімейного типу. Суб'єкти дитячого будинку сімейного типу. Зміст договору про організацію діяльності дитячого будинку сімейного типу. Припинення діяльності дитячого будинку сімейного типу.

Тема 11. Колізійні норми сімейного права

Підстави застосування до сімейних відносин норм іноземного сімейного права. Правове регулювання шлюбу та розлучення за участю іноземних громадян та осіб без громадянства. Правове регулювання особистих немайнових та

майнових відносин подружжя за наявності іноземного елемента. Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин батьків і дітей та інших членів сім'ї за наявності іноземного елемента. Правове регулювання усиновлення іноземним елементом. Обмеження застосування норм іноземного сімейного права.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Сем.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
<i>Змістовий модуль 1. Загальні положення сімейного права</i>					
1	Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України	12	2	2	8
2	Сімейні правовідносини	10	2	2	6
3	Здійснення сімейних прав та виконання обов'язків. Захист сімейних прав	8			8
Разом за змістовим модулем 1		30	4	4	22
<i>Змістовий модуль 2. Шлюб: поняття, порядок укладення та припинення</i>					
4	Поняття шлюбу та сім'ї. Умови укладення шлюбу	10	2	2	6
5	Недійсність шлюбу	10	2	2	6
6	Припинення шлюбу	10	2	2	6
Разом за змістовим модулем 2		30	6	6	18
<i>Змістовий модуль 3. Права та обов'язки суб'єктів сімейних правовідносин</i>					
7	Особисті немайнові права і обов'язки подружжя	10	2	2	6
8	Майнові правовідносини подружжя	12	2	2	8
9	Шлюбний договір	8			8
Разом за змістовим модулем 3		30	4	4	22
<i>Змістовий модуль 4. Права та обов'язки батьків та дітей, інших членів сім'ї та родичів</i>					
10	Визначення походження дітей	12	2	2	8
11	Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей	14	2	2	10
12	Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї	14	2	2	10
Разом за змістовим модулем 4		40	6	6	28

1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 5. Правові форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування					
13	Традиційні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування	14	2	2	10
14	Альтернативні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування	16	2	2	12
Разом за змістовим модулем 5		30	4	4	22
Змістовий модуль 6. Правове регулювання сімейних відносин за участю іноземців та осіб без громадянства					
15	Застосування сімейного законодавства до відносин за участі іноземних осіб та осіб без громадянства	20	2		18
Разом за змістовим модулем 6		20	2	-	18
Усього годин за дисципліну		180	26	24	130

1.3. Методи поточного та підсумкового атестаційного контролю з навчальної дисципліни «Сімейне право»

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із здобувачами вищої освіти під час лекцій, семінарських занять та консультацій, опитувань їх під час захисту індивідуальних робіт, тестування, додаткове опитування здобувачів вищої освіти із питань, що виносяться на самостійне опрацювання.

Після завершення вивчення змістових модулів наприкінці семестру проводиться контрольна робота. Варіанти завдань до контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані здобувачем вищої освіти під час поточного контролю, дораховуються до модульних оцінок.

Підсумковий контроль включає модульний та семестровий контроль. Модульний контроль проводиться у вигляді письмової відповіді. Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться в останній атестаційний тиждень семестру (сесію) шляхом зваженого додавання результатів модульного контролю та постановки підсумкової оцінки до екзаменаційної відомості.

Пояснення видів робіт та вимоги до їх оцінювання:

Робота на семінарському занятті

Усне опитування - включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), відповіді на контрольні питання з теми семінарського заняття.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з

практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться письмово на кожному занятті. Викладач викликає декілька студентів та пропонує їм для вирішення задачі, які студент повинен вирішити самостійно в письмовому вигляді з необхідною аргументацією на посилання на законодавство. Для цього необхідно всебічно вивчити викладену в задачі ситуацію, дати їй правову оцінку і на підставі відповідних нормативних актів, грамотного тлумачення правових норм, що підлягають застосуванню, сформулювати правильне і обґрунтоване рішення.

Оцінюючи вирішення задачі, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обґрунтування.

Письмове опитування на семінарському занятті проводиться на початку заняття (10-15 хвилин). Викликаються декілька студентів, які повинні дати відповіді на запитання, запропоновані викладачем на його розсуд. Це можуть бути питання як теми даного семінарського заняття, так і з попередніх тем. Метою проведення письмового опитування є перевірка студентів до семінарського заняття та вміння змістовно і коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями як правильність, повнота, чіткість, лаконічність відповіді, логіка і аргументованість викладення думок.

Вирішення тестових завдань проводиться на початку семінарського заняття (10-15 хвилин). Викладачем також викликаються 5-6 студентів, які повинні дати відповіді на тестові запитання запропоновані викладачем.

Письмова робота за результатами модульного контролю

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить письмову роботу за результатами вивчення кожного змістового модуля. Кожна письмова робота може включати теоретичні питання, тестові та практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля.

Індивідуальна робота здобувача вищої освіти

Індивідуальна робота полягає в написанні реферату, підготовці есе та, відповідно, здійсненні реферування літератури. Реферат та есе готується з обов'язковим розглядом дискусійного питання з викладенням власної точки зору на дану проблему. Темі робіт, запропоновані у методичних вказівках для самостійної роботи, студенти обирають самостійно.

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладачем пропонується студентам наукова література (монографія, наукова періодика тощо) і студенти самостійно їх опрацьовують та представляють короткий звіт у вигляді невеликого реферату (4-7 сторінок) про свої враження від прочитаного.

Підсумкова контрольна робота

Підсумкова контрольна робота проводиться одна в навчальний рік за результатами вивчення всіх змістових модулів. Вона включає у себе теоретичні питання, тестові завдання і ситуаційну задачу. До завдань контрольної роботи можуть бути включені питання з тем, вивчення яких не виносились на семінарські заняття, а також питання, які передбачені навчальним планом для індивідуальної

та самостійної роботи.

Про проведення підсумкової роботи студенти попереджаються не менше ніж за тиждень. З переліком тем, питання з яких будуть включені до завдань контрольної роботи, студенти також ознайомлюються завчасно.

Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів студентам надається можливість ознайомитись із власними роботами та завданнями для них, і, за необхідності, оспорити результати контрольної роботи.

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1. Поняття, предмет, метод та джерела сімейного права України

Теоретичні питання

1. Поняття та значення сімейного права у системі національного права.
2. Предмет і метод сімейного права.
3. Функції сімейного права.
4. Принципи сімейного права.
5. Джерела правового регулювання сімейних відносин.

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття сімейного права як правової науки, навчальної дисципліни та галузі права і розкрийте його особливості.
2. Визначте недоліки юридичного визначення дефініції «сім'я», наведеного у ст. 3 Сімейного кодексу України.
3. Що таке аналогія в сімейному праві?
4. Що таке звичай у сімейному праві і які правила його застосування?
5. Визначте роль договору в регулюванні сімейних відносин.
6. Роль судової практики в регулюванні сімейних відносин.

Теми для написання рефератів та есе

1. Генеза сімейного права як галузі права.
2. Державна сімейна політика України: теоретико-правові підходи до розуміння сутності.
3. Договір як джерело норм сімейного права.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Громадянка Жукова зареєструвала шлюб з громадянином Тимченко у червні 2013 року. У квітні 2014 року до суду був направлений позов прокурора про визнання шлюбу між Жуковою та Тимченко недійсним. Свої вимоги прокурор мотивував тим, що у 2013 році Тимченко зареєстрував шлюб з громадянкою Батуренко, який до цього часу не припинений. При реєстрації шлюбу з Жуковою Тимченко приховав від неї цю обставину. Відмітки в паспорті громадянина

Тимченко про перший шлюб не було. Паспорт Тимченко отримав у 2013 році у зв'язку з втратою колишнього і під час його видачі в ньому не була зроблена відмітка про шлюб.

Який принцип сімейного права був порушений громадянином Тимченко при укладанні шлюбу з громадянкою Жуковою?

Норми якого закону підлягають застосуванню в цьому випадку?

Чи має право прокурор вимагати визнання шлюбу недійним у цій ситуації?

Задача 2

Громадяни Євхименко і Кручик проживали разом і вели спільне господарство без реєстрації шлюбу декілька років. Потім між ними виник конфлікт, стосунки погіршилися і вони стали проживати роздільно. Через деякий час Євхименко звернулася до суду з позовом про поділ спільно нажитого майна (земельна ділянка, телевізор, холодильник, меблі, відеомагнітофон).

Норми якої галузі права можуть бути застосовані судом при вирішенні цієї суперечки?

Задача 3

Голова адміністрації Чернігівської області своїм розпорядженням зменшив до 16 років вік осіб, які укладають шлюб, а також затвердив Положення про усиновлення дітей, що залишилися без піклування батьків, яке передбачає спрощений порядок (ніж передбачений главою 18 Сімейного Кодексу) усиновлення дітей на території області. Прокурор області вніс протест на це рішення, посилаючись на те, що воно суперечить чинному законодавству.

Чи обґрунтований протест прокурора?

Чи мають право органи виконавчої влади приймати нормативно-правові акти, які суперечать нормам сімейного законодавства?

В яких випадках, та в якій формі місцеві органи влади та самоврядування мають право регулювати сімейні правовідносини?

Задача 4

У вересні 2018 року до юридичної консультації звернулася громадянка Юріна. Вона розповіла, що вступила в шлюб з Петровим у 2002 році. На початку їх сімейного життя чоловік був уважний до неї, дарував їй квіти, вони ходили в театр, музеї, до друзів. Але потім чоловік, на думку Юріної, став приділяти їй менше уваги, вважаючи за краще проводити вільний час зі своїми друзями, без неї. Крім того, останнім часом він почав пізно повертатись додому, мотивуючи це затримками на роботі.

Юріна просила пояснити, чи може вона правовими засобами примусити чоловіка ставитися до неї як і раніше, в перший рік шлюбу. Стосовно іншого до чоловіка претензій немає: скандалів у сім'ї немає, алкоголем він не зловживає. Розривати шлюб вона не бажає.

Яку відповідь у такій ситуації можна було б дати Юріній? Які відносини регулюються сімейним законодавством?

Задача 5

Громадянка Мурашко звернулася до суду з позовною заявою про розірвання шлюбу з Коваленко. У заяві вона вказала, що проживає з чоловіком більше 15 років, від шлюбу має сина 14 років. Останні два роки Коваленко зловживає спиртними напоями, не дає гроші на потреби сім'ї, влаштовує скандали, ображає її у присутності сина, часто не ночує вдома. Сім'я фактично розпалася, тому вона просить шлюб розірвати і стягнути з Коваленко аліменти на утримання сина. У судовому засіданні Коваленко позов не визнав і просив суд не розривати шлюб, обіцяв, що змінить свою поведінку і ставлення до дружини і сина. Суд своєю ухвалою призначив подружжю термін для примирення у три місяці.

Після закінчення трьох місяців у судовому засіданні Мурашко знову зажадала розірвання шлюбу, оскільки Коваленко поведінки не змінив і сім'я не відновилася. Коваленко знову позов не визнав і просив не розривати шлюб.

На підставі якого принципу сімейного права суду слід вирішити справу?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
7. Антокольская М.В. Место семейного права в системе отраслей частного права (по трудам цивилистов России конца XIX - начала XX века). *Государство и право*. 1995. № 6. С.30-40.
8. Апопій І.В. Сімейне право України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 360 с.
9. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України. *Приватне право*. 2013. № 1. С.129-134.
10. Ватрас В.А. Зміст та види джерел сімейного права, що діяло на українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С.83-86.
11. Ватрас В.А. Кодифікація новітнього сімейного законодавства: історія та сучасний стан. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.35-47.
12. Красицька Л.В. Проблеми сімейного права: [навч. посібник]. Донецьк: ДонНУ, 2013. 132 с.
13. Менджул М.В. Систематизація принципів сімейного права в Україні.

Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 1. С.110-112.

14. Менджул М.В. Застосування принципів сімейного права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С.49-53.

15. Озель В. Вплив норм канонічного права православної церкви на формування та розвиток українського сімейного права (історико-правовий аспект). *Право України*. 2010. № 1. С.169-173.

16. Радченко Л. Модернізація захисту прав людини у сфері сімейних відносин крізь призму практики ЄСПЛ. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С.62-66.

17. Ромовська З.В. Україна творить європейське сімейне право. *Право України*. 2013. № 10. С.9-29.

18. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 316 с.

19. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

20. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

21. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.

22. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.

23. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.

24. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.

25. Стефанчук Р.О. Проблеми реформування та кодифікації сімейного законодавства в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. № 4. С.139-143.

26. Хараджа Н.В. Метод сімейно-правового регулювання як критерій розмежування сімейних та цивільних правовідносин. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.164-169.

27. Чернега В. Способи втілення принципу добросовісності в нормах сімейного права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С.80-84.

28. Чернега В.М. Принцип розумності в сімейному праві України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 1. С.46-50.

29. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів у порядку непозовного цивільного судочинства: [монографія]. К.: Алерта, 2016. 434 с.

30. Шумейко О.В. Історія формування сім'ї як соціального інституту в західноєвропейському культурному контексті. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.93-99.

31. Явор О. «Сімейне життя» в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С.44-51.

32. Явор О.А. Адаптація сімейного права України до стандартів

європейського правового простору: значення для теорії юридичних фактів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 34 том 1. С.134-137.

Семінарське заняття 2. Сімейні правовідносини

Теоретичні питання

1. Поняття, елементи та види сімейних правовідносин.
2. Юридичні факти як підстави виникнення, зміни та припинення сімейних правовідносин.
3. Строки, передбачені сімейним законодавством. Позовна давність у сімейному праві.
4. Здійснення сімейних прав та виконання обов'язків.
5. Захист та відповідальність в сімейному праві.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть види сімейних правовідносин.
2. Охарактеризувати структуру сімейних правовідносин.
3. Соціальні регулятори сімейних правовідносин.
4. Зміст і особливості сімейних правовідносин.
5. Ознаки сімейних правовідносин.
6. Учасники (суб'єкти) сімейних правовідносин.
7. Форми захисту сімейних прав та інтересів.
8. Назвіть основні засади здійснення сімейних прав.
9. Назвіть основні засади виконання сімейних обов'язків.
10. Наведіть перелік способів захисту сімейних прав та інтересів.
11. Поняття та види строків у сімейному праві.
12. Строки позовної давності.

Теми для написання рефератів та есе

1. Самозахист сімейних прав батьків і дітей.
2. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом.

Ситуаційні задачі

Задача 1

У березні 2002 року громадяни Гордєєв і Машкова вирішили одружитися. За порадою батьків через місяць вони обвінчалися в церкві. Порадившись з друзями, вони вирішили, що в сучасних умовах їх шлюб є укладеним і державної реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану не потрібно. Через рік, внаслідок сварок з чоловіком, Машкова вирішила розірвати шлюб та з цим питанням звернулася до державного органу реєстрації актів цивільного стану. Проте подану нею заяву про розірвання шлюбу працівник органу реєстрації актів цивільного стану не прийняв, зажадавши представлення свідоцтва про укладення шлюбу.

Дайте оцінку діям працівників органу реєстрації актів цивільного стану?

Чи відповідають дії Гордєєва і Машкової при реєстрації шлюбу вимогам сімейного законодавства?

Задача 2

Кучеренко неодноразово висловлювала претензії своєму чоловіку з приводу його ставлення до сім'ї, вважаючи, що він недостатньо піклується про дружину і дітей. В обґрунтування своєї позиції вона наводила доводи про невисокий дохід чоловіка за місцем державної служби і його небажання займатися підприємницькою діяльністю. Проте, чоловік вважав її докори несерйозними й не бажав змінювати улюбленої професії, яка не приносить великого доходу. З цього приводу між подружжям виникали суперечки. У сім'ї чоловік погодився гідно, піклуватися про дітей, займався домашньою роботою. Проте дружина вважала його поведінку неправильною, такою, що руйнує сім'ю.

Переконавшись, що чоловік не збирається змінювати свою поведінку, вона подала заяву до органів опіки та піклування, в якій просила вплинути на поведінку чоловіка з метою збереження сім'ї.

Який, на вашу думку, буде результат звернення Кучеренко до органів опіки та піклування?

Які принципи сімейного права порушив чоловік Кучеренко?

Якими органами здійснюється захист сімейних прав і за наявності яких підстав?

Задача 3

У квітні 2014 року Савицький після повернення з тривалого відрядження дізнався, що рік тому (у квітні 2013 року) його дружина продала без його згоди житловий будинок, що належить їм на праві спільної власності. Незадоволений цим, Савицький негайно зажадав від неї розірвання договору купівлі-продажу. Проте дружина відповіла відмовою і заявила, що вимушена була продати будинок через обмежені матеріальні обставини та у зв'язку з необхідністю придбання нової автомашини. Вона також пояснила, що не змогла погодити з ним це питання внаслідок його тривалої відсутності, а виручені від продажу будинку гроші вже витрачені, що не дає змоги вирішити питання про розірвання договору купівлі-продажу.

Переконавшись, що його прохання виявилися безрезультатними, Савицький у жовтні 2018 року підготував позовну заяву до суду про визнання договору купівлі-продажу житлового будинку недійсним.

Проконсультувавшись із цього приводу у знайомого юриста, дружина пояснила Савицькому, що його звернення до суду буде безрезультативним, оскільки вже пропущений строк позовної давності. Вирішивши з'ясувати обґрунтованість такої позиції, Савицький звернувся до юридичної консультації.

Які норми сімейного і цивільного права повинні бути застосовані в цій ситуації?

Чи поширюється позовна давність на вимоги, які випливають із сімейних відносин?

Як визначається в таких випадках строк позовної давності? Яке роз'яснення повинні дати Савицькому в юридичній консультації?

Задача 4

Після розлучення Лучик більше чотирьох років не ставила питання про стягнення з колишнього чоловіка аліментів на утримання неповнолітнього сина, оскільки мала високий дохід за місцем роботи в комерційному банку і не потребувала матеріальної допомоги. Проте в 2015 році після ліквідації банку вона стала безробітною і попросила Лучика виплачувати їй щомісяця по вісімсот гривень на утримання сина. Протягом трьох місяців Лучик під різними приводами ухилявся від вирішення цього питання, а потім прямо відмовився укласти договір про виплату аліментів у добровільному порядку. На погрозу колишньої дружини звернутися до суду він також не прореагував, заявивши, що їй необхідно було подати позовну заяву про це протягом року після розірвання шлюбу, а тепер вона вже не буде задоволена з формальних причин (у зв'язку з закінченням встановлених законом строків).

Як слід вчинити Лучик у ситуації, що склалася?

Чи встановлений Сімейним кодексом України строк позовної давності для стягнення аліментів?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Ватрас В.А. До питання про поняття сімейних правовідносин. *Держава і право*. 2004. № 23. С.369-374.
5. Верейці О. Застосування презумпцій та фікцій у регулюванні сімейних відносин. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5(89). С.174-181.
6. Дякович М.М. Охорона і захист сімейних прав і інтересів нотаріусом: [монографія]. К.: Істина, 2014. 520 с.
7. Єфремова І. Заходи сімейно-правової відповідальності як способи захисту сімейних прав та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С.21-24.
8. Єфремова І.О. Поняття та правова природа заходів відповідальності в сімейному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 3. С.39-43.
9. Ковальська В.С. До питання про особливості сімейних правовідносин. *Форум права*. 2012. № 1. С.480-486.
10. Коссак В.М. Удосконалення правового регулювання сімейних відносин. *Держава і право*. 2007. № 37. С.740-741.
11. Красицька Л.В. Проблеми сімейного права: [навч. посібник]. Донецьк: ДонНУ, 2013. 132 с.
12. Нечаева А.М. Самозащита по семейному праву. *Государство и право*. 2008. № 7. С.25-31.
13. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В.

- Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
14. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
 15. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
 16. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
 17. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
 18. Труба В.І. Питання здійснення права на захист сімейних прав та інтересів в судовому порядку. *Правова держава*. 2014. № 18. С.76-79.
 19. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції: монографія. Х.: Право, 2016. 352 с.
 20. Явор О.А. Юридичні факти в сімейному праві як показник межі правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2014. № 10-1 том 1. С.237-240.

Семінарське заняття 3. Поняття шлюбу та сім'ї. Порядок укладення шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття та ознаки шлюбу.
2. Умови вступу до шлюбу.
3. Обставини, які перешкоджають вступу до шлюбу.
4. Порядок вступу до шлюбу. Державна реєстрація шлюбу.
5. Правозгідність шлюбу.
6. Правові наслідки відмови від вступу у шлюб.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність договірної концепції шлюбу?
2. Що таке позитивні умови укладання шлюбу?
3. Визначте перелік перешкод для укладення шлюбу.
4. Яке правове значення має обізнаність наречених зі станом здоров'я одне одного?
5. Який порядок подання заяви про реєстрацію шлюбу?
6. Назвіть правові наслідки відмови нареченої, нареченого від укладення шлюбу.
7. Державна реєстрація шлюбу.

Теми для написання рефератів та есе

1. Поняття сім'ї в юридичному та соціологічному аспекті.
2. Порядок укладення шлюбу громадян України з іноземними громадянами.
3. Порядок укладення шлюбу з особою, яка відбуває покарання в

установах виконання кримінальних покарань.

4. Правові наслідки відмови укласти шлюб.
5. Проблема реєстрації шлюбу на підконтрольних АТО територіях.

Ситуаційні задачі

Задача 1

До державного органу реєстрації актів цивільного стану м. Чернігова звернулися із заявою про реєстрацію шлюбу Державін і Кравець, вказавши, що фактично вони проживають однією сім'єю протягом 5-ти років та мають спільну дитину, хоча Державін не записаний її батьком.

Орган реєстрації актів цивільного стану прийняв заяву та через 2 тижні було зареєстровано шлюб між Державіним і Кравець. При державній реєстрації шлюбу Державін, який є військовозобов'язаним, змінив своє прізвище на прізвище дружини.

Які дії зобов'язаний вчинити орган реєстрації актів цивільного стану при прийнятті заяви про реєстрацію шлюбу?

Чи може орган реєстрації актів цивільного стану зареєструвати шлюб між Державіним і Кравець через два тижні після подання заяви?

Задача 2

До одного з органів РАЦСу звернулася громадянка Мельник із заявою про реєстрацію шлюбу з громадянином Поповичем, який проживає в м. Запоріжжя. У зв'язку з тим, що Попович не має змоги виїхати до м. Києва для подання заяви, Мельник подала до органу РАЦСу складену ним заяву, яка була завірена керівником підприємства, де працює Попович. Завідувач органу РАЦСу відмовив Мельник у прийнятті цієї заяви.

Чи необхідна присутність осіб, які укладають шлюб, при поданні заяви про реєстрацію шлюбу до органу РАЦСу?

У яких випадках заява про реєстрацію шлюбу може бути подана однією з осіб, які бажають укласти шлюб?

Які роз'яснення слід дати Мельник?

Задача 3

Симоненко та Богуш подали до державного органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу. Через деякий час до завідуючої органу реєстрації актів цивільного стану звернулася Мовчан, яка просила не реєструвати цей шлюб, тому що вже кілька років живе разом із Симоненко. Вони мають спільну дитину, гарну сім'ю, хоч їх шлюб не зареєстрований, але Симоненко визнав батьківство.

Які роз'яснення повинен дати завідуючий відділу реєстрації актів цивільного стану гр. Мовчан?

Чи може орган реєстрації актів цивільного стану відмовити Симоненку та Богуш в державній реєстрації шлюбу?

Задача 4

До органу РАЦСу звернулися громадянин Степаненко і громадянка Бурченко із заявою про укладення шлюбу. Вони просили зареєструвати шлюб наступного дня після подання заяви, оскільки Степаненко є курсантом випускного курсу військового училища і незабаром буде направлений до віддаленого місця своєї служби. Туди разом з ним збирається і його майбутня дружина. Вказана обставина була підтверджена відповідною довідкою.

Якими правовими нормами слід при цьому керуватися?

Які причини можуть бути визнані поважними для скорочення або збільшення строку реєстрації шлюбу?

Задача 5

Після подання до органу РАЦСу заяви про укладення шлюбу Петров і Карпенко звернулися в місцеву поліклініку з проханням провести медичне обстеження і дати висновок з приводу можливої статі їх майбутньої дитини. Головний лікар поліклініки відмовив у цьому проханні, пославшись на те, що поліклініка не проводить обстеження і не дає консультації з таких питань.

Дайте оцінку рішенню головного лікаря.

У яких випадках закон передбачає можливість медичного обстеження осіб, які одружуються?

Якими нормами Сімейного кодексу регламентуються ці питання?

Задача 6

Михайленко О.І. було передано до дитячого будинку у зв'язку з позбавленням її батьків батьківських прав. Уже через кілька місяців дівчину удочерив Федоров Г.Д. Його дружина померла рік тому, а власних дітей у нього не було. Спочатку він ставився до Михайленко як до власної дочки, але згодом його почуття змінилися. Коли їй виповнилося 20 років, Федоров запропонував їй одружитися і вона погодилася. Весною 2017 року вони подали заяву до державного органу реєстрації актів цивільного стану, але їм було відмовлено.

Чи правомірно вчинив орган реєстрації актів цивільного стану, відмовивши Михайленко О.І. та Федорову Г.Д. у реєстрації шлюбу?

За яких умов їх шлюб може бути зареєстрований?

Задача 7

Громадянин Петров та громадянка Микитенко вирішили одружитися і 12 вересня 2017 року подали заяву про реєстрацію шлюбу до державного органу реєстрації актів цивільного стану. За тиждень до весілля наречена запропонувала відвідати свою тітку, яка проживала у селі недалеко від міста. Їм там дуже сподобалося, тому вони вирішили відсвяткувати весілля саме у селі.

Чи мають вони право зареєструвати шлюб в іншому місці?

В яких випадках реєстрація шлюбу може відбутися не в приміщенні державного органу реєстрації актів цивільного стану?

Задача 8

Анатолій Соболев вирішив одружитися з Інною Гатченко, яка по батькові була його сестрою. Мати Інни не перебувала у шлюбі з батьком Анатолія, але при народженні доньки за спільною заявою її матері та батька Анатолія було встановлене батьківство, тобто батько Анатолія визнав Інну як свою рідну доньку, про що був зроблений актовий запис у книзі реєстрації народжень.

Посилаючись на відповідні правові норми, поясніть, чи можливе укладання шлюбу між Анатолієм Соболевим та Інною Гатченко.

Задача 9

Краско і Говорова вирішили одружитися, домовившись подати заяву про реєстрацію шлюбу після закінчення Говоровою закладу вищої професійної освіти. Проте через три місяці Краско вчинив розкрадання і був засуджений до позбавлення волі строком на чотири роки. Незважаючи на це, Говорова не змінила свого наміру і за наслідками листування з Краско домовилася з ним про реєстрацію шлюбу. З цією метою та у зв'язку з необхідністю відвідування занять в інституті вона заповнила заяву про укладення шлюбу з Краско. Її підпис на заяві був засвідчений за місцем навчання. Потім Говорова надіслала цю заяву поштою до органу РАЦСу за місцем відбування Краско покарання.

Розглянувши одержані з органу РАЦСу документи, начальник виправної установи відмовився вручити Краско бланк заяви про реєстрацію шлюбу. В обґрунтування свого рішення він зажадав особисту присутність Говорової під час подання заяви до місцевого органу РАЦСу або посвідчення правильності вказаних нею відомостей завідувачем органу РАЦСу за місцем її постійного проживання. Дізнавшись про це, Говорова направила скаргу на дії адміністрації виправної установи.

Який, на вашу думку, буде результат розгляду скарги Говорової?

Які порядок і умови державної реєстрації шлюбу із засудженим, що відбуває покарання у виправній установі?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
5. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу: Наказ Міністерства юстиції України від 22.07.2016 року № 2247/5. [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1018-16>.
9. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
10. Постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 року у справі № 6-97цс11. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vsu.nsf>.
11. Андреева Н.С. Поняття та ознаки фактичних шлюбних відносин. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С.177-181.
12. Басілашвілі М.Б. Деякі питання правового регулювання державної реєстрації шлюбу. *Форум права*. 2017. № 3. С.5-8.
13. Бойків І.М. Шлюб та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 5(20). С.56-59.
14. Булеца С.Б., Ревуцька І.Е. До питання про поняття та ознаки шлюбу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 50. Том 1. С.56-61.
15. Верейці О. Реєстрація шлюбу громадянами України: можливі варіанти. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2015. № 5(83). С.102-107.
16. Войнаровська О. Фактичні шлюбні відносини як одна із форм співжиття жінки та чоловіка. *Юридична Україна*. 2015. № 3. С.44-54.
17. Григор'єва А. Співвідношення понять «цивільний шлюб», «співжиття», «громадянський шлюб», «фактичний шлюб», «конкубінат». *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 6. С.19-23.
18. Дутко А.О., Мних С.Р. Поняття та ознаки сім'ї за законодавством України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 3. С.99-108.
19. Жилінкова І.В. Проблема визначення поняття «сім'я» за Сімейним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2007. № 2(22). С.119-126.
20. Завальна Ж., Розгон О. Договірне регулювання відносин організації державної реєстрації шлюбу за 24 години. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С.19-22.
21. Клименко С.В. Особливості регламентації та визначення умов укладення шлюбу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 6-3 том 2. С.31-34.
22. Кожевникова В. Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити в сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С.32-34.
23. Кривенко Ю.В. До можливості визнання релігійного шлюбу. *Університетські наукові записки*. 2013. № 3(47). С.141-145.

24. Левківський Б. Проблеми законодавчого регулювання реєстрації шлюбу та пов'язаних з реєстрацією правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. Вип. 87. С.6366.
25. Майкут Х.В. До питання виконання нареченими обов'язку повідомлення один одного про стан свого здоров'я. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С.114-116.
26. Матвієнко А. Умови й перешкоди укладення шлюбу у вітчизняному сімейному та канонічному праві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С.34-39.
27. Менджул М.В. Надання права на шлюб особам, що не досягли шлюбного віку: окремі проблеми. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 2(14). С.149157.
28. Ніколайчук А. Законодавче визначення та закріплення понять «сім'я» та «її членів». *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С.113-115.
29. Овчатова-Редько А.О. Проблема реєстрації і розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях. *Право та інновації*. 2016. № 4(16). С.5660.
30. Онишко О.Б. Сімейний союз: вітчизняний та зарубіжний досвід правового регулювання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 4. Том 1. С.149-152.
31. Особливості процедури легалізації документів для дії за кордоном у сфері сімейно-шлюбних правовідносин *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2015. № 4(162). С.49-56.
32. Петреченко С.А. Державна реєстрація шлюбу та фактичні шлюбні відносини в Україні: порівняльно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 5. С.222-225.
33. Ревуцька І.Е. До питання поняття сім'ї в теорії сімейного права та за законодавством України та країн-членів ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 46. Том 1. С.5962.
34. Ревуцька І.Е. Підстави створення сім'ї за законодавством України: спірні питання. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені короля Данила Галицького*. 2017. № 3(15). С.210-214.
35. Ревуцька І.Е. Поняття підстав створення сім'ї: спроба формування визначення. *Часопис цивілістики*. 2017. № 25. С.84-88.
36. Ревуцька І.Е. Поняття шлюбу в теорії сімейного права та за законодавством України і країн-членів ЄС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 27. С.64-68.
37. Резникова М.О. Деякі питання щодо визначення понять «шлюб» та «сім'я». *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С.81-84.
38. Розгон О. Передшлюбні домовленості та договори. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 3(93). С.111-120.
39. Розгон О.В. Укладення шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2015. № 6. С.1-8.
40. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
41. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзєва, В.С.

Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

42. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

43. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.

44. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.

45. Харитонов Є.О. Сім'я як концепт сімейного законодавства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.293-301.

46. Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права: монографія / В.К. Антошкина, В.И. Борисова, И.В. Жилинкова и др.; под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2013. 240 с.

47. Шимон С.І. Правова природа шлюбу за Сімейним кодексом України. *Право*. 2015. Вип. 28. С.151-158.

48. Шимон С.І. Правові ознаки шлюбу за сімейним законодавством України. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 3. С.39-44.

49. Шлюб - першооснова сім'ї: роз'яснення Міністерства юстиції України від 16.12.2011 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0074323-11>.

50. Шумейко О.В. Історія формування сім'ї як соціального інституту в західноєвропейському культурному контексті. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С.93-99.

51. Явор О.А. Відмова від вступу у шлюб як юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С.106-108.

Семінарське заняття 4. Недійсність шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття недійсності шлюбу.
2. Підстави визнання шлюбу недійсним.
3. Порядок визнання шлюбу недійсним.
4. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть підстави абсолютної недійсності шлюбу.
2. Які обставини зумовлюють безумовну оспорюваність шлюбу?
3. В яких випадках суд приймає рішення про визнання шлюбу недійсним;
4. Коли виникає право суду визнати шлюб недійсним?
5. Обставини, які усувають недійсність шлюбу.

Теми для написання рефератів та есе

1. Визнання шлюбу недійсним і визнання шлюбу неукладеним: до питання розмежування.
2. Правові наслідки недійсності шлюбу для добросовісної особи.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Смирнов А. одружився з Волошиною Р., яка, як потім з'ясувалося, з боку батька була його сестрою. Мати Волошиної перебувала у фактичних шлюбних відносинах із батьком Смирнова, однак після народження Раїси за спільною заявою було встановлено батьківство. Батько Анатолія визнав Раїсу своєї рідною донькою, про що був зроблений запис у книзі реєстрації народжень. Ця обставина стала відома сусідці Анатолія Смирнова, яка вирішила допомогти своєму сусідові. Анатолій просив сусідку не оголошувати цього факту, оскільки його дружина була вагітна. Однак, сусідка вирішила сама звернутися до суду з вимогою про визнання шлюбу недійсним, так як вважала, що порушуються моральні інтереси суспільства. Суд відмовив у задоволенні позовних вимог. Після цього вона звернулася з природу вирішення цього питання до прокуратури, намагаючись тим самим припинити шлюбні відносини.

Чи можлива реєстрація шлюбу між Смирновим і Волошиною?

Хто може вимагати визнання шлюбу недійсним?

Яке рішення можна прийняти в цій ситуації?

Задача 2

У лютому 2015 року 85-річний Білоусов і 52-річна Курасова домовилися зареєструвати шлюб за умови забезпечення Курасовою належного догляду за Білоусовим, за що останній обіцяв залишити за нею після смерті у спадок свою приватизовану квартиру. Після державної реєстрації шлюбу Курасова була зареєстрована за місцем проживання Білоусова. Через два місяці після цього вона припинила виконувати подружні обов'язки і доглядати за Білоусовим, а з 2017 року фактично перестала проживати разом з ним. У зв'язку з цим Білоусов подав до суду позов про визнання шлюбу з Курасовою недійсним, пославшись на те, що шлюб був укладений фіктивно, сторони підтримували сімейні відносини нетривалий час, між ними є значна різниця у віці.

Яке рішення повинен ухвалити суд за позовом Білоусова?

Задача 3

Анатолій Соболев вирішив одружитися з Інною Гатченко, яка по батькові була його сестрою. Мати Інни Гатченко не перебувала у шлюбі з батьком Анатолія Соболева, але при народженні Інни за спільною заявою її матері та батька Анатолія було встановлене батьківство, тобто батько Анатолія визнав Інну як свою рідну дочку, про що був зроблений новий запис у книзі реєстрації народжень.

Посилаючись на відповідні правові норми, поясніть, чи можливе укладання шлюбу між Анатолієм Соболевим та Інною Гатченко.

Задача 4

Тимурова до заміжжя перенесла важку операцію і, відповідно до висновку лікарів, не могла мати дітей. Одружуючись із Тищенком, вона цей факт від нього приховала. Щодо 36 проходження медичного обстеження перед реєстрацією шлюбу вони не домовлялися. Тищенко, який дуже хотів мати дітей, дізнався про

недуг дружини через декілька місяців після реєстрації шлюбу. Тищенко вирішив написати скаргу до органу РАЦСу, вищого за рівнем, на відділ ДРАЦСу, що зареєстрував їхній шлюб з Тимуровою, який, на його думку, не виконав свого обов'язку – не з'ясував, який стан здоров'я жінки.

Чи підлягає скарга Тищенка задоволенню? Чи є підстави для визнання шлюбу недійсним? У зв'язку з яким захворюванням одного з подружжя і за яких обставин шлюб може бути визнаний недійсним?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
9. Аблятіпова Н.А. Правова природа фіктивного шлюбу за сімейним законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 2. С.107-109.
10. Верес І. Недійсність шлюбу: порівняльний аналіз Сімейного кодексу України та сімейного законодавства інших держав. *Право України*. 2013. № 10. С.97-107.
11. Глиняна К. Особливості визнання шлюбу недійсним. *Юридичний вісник*. 2011. № 2. С.109-114.
12. Гопанчук В.С., Войтенко Т.В. Суміжні правові наслідки недійсного шлюбу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 10-2 том 1. С.156-159.
13. Ковтунова Л.Ю. Особливості визнання шлюбу недійсним за рішенням суду. *Університетські наукові записки*. 2009. № 3(31). С.119-125.

14. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.
15. Мироненко В.П. Сімейне право України: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / В.П. Мироненко, С.А. Пилипенко; [за заг. ред. В.П. Мироненко]. К.: Правова єдність, 2008. 477 с.
16. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
17. Озель В.І. Умови законності шлюбу та підстави визнання шлюбу недійсним в Україні у Х - початку ХХ ст. (за нормами церковного права). *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С.63-66.
18. Погребняк О.Г. Удосконалення адміністративних процедур державної реєстрації шлюбів та встановлення батьківства як напрям запобігання фіктивним шлюбом з метою легалізації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С.119-122.
19. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
20. Сидоренко Д.І. До питання про укладення шлюбу між особами, які є родичами або мають інше споріднення з особами, які уклали шлюб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип.49. Том 1. С.147-151.
21. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
22. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
23. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
24. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
25. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
26. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
27. Труба В.І. Визнання шлюбу недійсним і визнання шлюбу неукладеним за СК України. *Південноукраїнський правничий правотис*. 2011. № 1. С.108-111.
28. Явор О.А. Недійсний шлюб як дефектний юридичний факт. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 6. С.116-119.

Семінарське заняття 5. Припинення шлюбу

Теоретичні питання

1. Поняття та підстави припинення шлюбу.
2. Розірвання шлюбу в судовому порядку та в державних органах реєстрації актів цивільного стану.
3. Правові наслідки розірвання шлюбу.

4. Порядок реєстрації розірвання шлюбу.
5. Режим окремого проживання подружжя.

Питання для самоконтролю

1. Розірвання шлюбу в державних органах реєстрації актів цивільного стану.
2. Розірвання шлюбу в суді.
3. Правові наслідки розірвання шлюбу.
4. Режим окремого проживання подружжя.

Теми для написання рефератів та есе

1. Правове регулювання припинення шлюбу: зарубіжний досвід.
2. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним.
3. Розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях.
4. Зміна статі як підстава припинення шлюбу.

Ситуаційні задачі

Задача 1

У березні 2016 року шлюб між подружжям Савченко було розірвано в судовому порядку. Одразу після цього Савченко А. подав заяву до державного органу реєстрації актів цивільного стану про вступ у новий шлюб з Кирилук С.

Набравши законної сили, рішення суду про розірвання шлюбу було подане Савченко А. до органу реєстрації актів цивільного стану, що було розцінено посадовими особами органу реєстрації актів цивільного стану в якості достатнього доказу, який підтверджував припинення попереднього шлюбу Савченко. У квітні 2016 року органом реєстрації актів цивільного стану було зареєстровано шлюб між Савченко і Кирилук.

Колишня дружина Савченко подала до суду позов про визнання шлюбу між її колишнім чоловіком і Кирилук недійсним. В обґрунтування своїх вимог вона посилалась на те, що Савченко не отримав свідоцтво про розірвання шлюбу.

Яке рішення повинен винести суд за позовом Савченко?

Коли припиняється шлюб розірваний у суді?

Чи є обов'язковим для вступу в новий шлюб одержання свідоцтва про розірвання попереднього шлюбу?

Задача 2

Подружжя Тітових звернулось до державного органу реєстрації актів цивільного стану із заявою про розірвання шлюбу. Завідуючий органом реєстрації актів цивільного стану відмовив у задоволенні їх вимоги та запропонував звернутися до суду, тому що чоловік мав усиновлену дитину 8-річного віку. Однак, суддя також відмовив у задоволенні заяви, запропонувавши знову звернутися до державного органу реєстрації актів цивільного стану.

Дайте правову оцінку ситуації

Задача 3

Макаренко С. зареєстрований у другому шлюбі з Шатровою Н., розірвав цей шлюб. Після цього Шатрова Н. дізналася, що, до одруження з нею її колишній чоловік перебував в зареєстрованому шлюбі з Куц Є. і не розривав його. Шатрова звернулася до юридичної консультації і просила роз'яснити, що може змінитися у разі встановлення цього факту.

Яку відповідь Ви можете дати?

Задача 4

Петрови перебували у зареєстрованому шлюбі протягом трьох років. Через три роки подружнього життя Петрова повідомила чоловікові, що вона вагітна. Однак чоловік почав вимагати, щоб дружила перервала вагітність і дізнавшись про намір залишити дитину, почав погрожувати їй. Тоді Петрова подала до суду позов про розірвання шлюбу.

Чи підлягає позов задоволенню?

Що повинен пояснити адвокат Петровій у випадку звернення по правову допомогу?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 38. Ст.509.
4. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С.252. Ст.3650.
8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.
9. Білик О. Встановлення та припинення режиму окремого проживання подружжя: шляхи вдосконалення правового регулювання. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С.298-305.

10. Білик О.О. Співвідношення фактичної сепарації і режиму окремого проживання подружжя в сімейному праві України. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С.206-210.
11. Бориславська М.В. Деякі проблеми застосування режиму окремого проживання подружжя в Україні. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2(54). С.69-79.
12. Войтенко Т.В. Зміна статі як підстава припинення шлюбу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. № 2. С.20-25.
13. Дутко А.О. Розірвання шлюбу за законодавством України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2014. № 801. С.5155.
14. Євко В. Режим окремого проживання подружжя (сепарація): проблеми та перспективи. *Підприємництво, господарство і право*. 2014. № 11. С.3-7.
15. Кириченко Т.С. Механізм розірвання шлюбу внаслідок неможливості його подальшого існування як союзу між чоловіком і жінкою (унаслідок зміни статі одного із подружжя). *Право і суспільство*. 2019. № 3. С.92-98.
16. Кожевникова В. Обмеження права чоловіка та жінки на укладення шлюбу без наміру створити сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С.32-34.
17. Красицька Л. Розірвання шлюбу: порівняльний аналіз законодавства України та інших країн. *Право України*. 2013. № 10. С.108-125.
18. Миронюк С.А. Окремі питання процедури розірвання шлюбу за нормами перспективного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С.51-53.
19. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
20. Овчатова-Редько А.О. Проблема реєстрації і розірвання шлюбу на підконтрольних АТО територіях. *Право та інновації*. 2016. № 4(16). С.5660.
21. Онишко О.Б. Правове регулювання припинення шлюбу шляхом розлучення в окремих країнах Євросоюзу. *Митна справа*. 2015. № 1(97). С.25-30.
22. Розгон О. Припинення шлюбу в разі його розірвання та визнання фіктивним: відмінності між правовими наслідками на прикладах судової практики. *Вісник: офіційний бюлетень Національної асоціації адвокатів України*. 2018. № 9(46). С.25-35.
23. Сафончик О.І. Деякі питання розірвання шлюбу в судовому порядку за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2013. Вип. 14. С.74-77.
24. Сафончик О.І. Поняття припинення шлюбу та його відмінність від визнання шлюбу недійсним за законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету НУ «Одеська юридична академія»*. 2017. № 3. С.51-59.
25. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.309-315.
26. Сафончик О.І. Розірвання шлюбу в судовому порядку за законодавством України. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С.158-162.
27. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.

28. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
29. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
30. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
31. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
32. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
33. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
34. Спектор О. Розірвання шлюбу у порядку позовного провадження. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С.58-64.
35. Спектор О.М. Особливості розірвання шлюбу подружжям, яке має неповнолітніх дітей. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. Том 1. С.124-129.
36. Цимбалюк В.І. Актуальні питання правового регулювання режиму окремого проживання подружжя в сімейному законодавстві України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. №10-2 том 1. С.164-166.
37. Чурпіта Г.В. Захист сімейних прав та інтересів подружжя шляхом встановлення судом режиму окремого проживання. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 5-2. Том 4. Част. 2. С.19-23.
38. Юніна М.П. Режим окремого проживання подружжя та його правові наслідки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С.123-128.
39. Ясинок М. Режим окремого проживання подружжя - новий вид справ у окремому провадженні. *Право України*. 2008. № 5. С.114-117.

Семінарське заняття 6. Особисті немайнові відносини подружжя

Теоретичні питання

1. Загальна характеристика особистих немайнових правовідносин подружжя.
2. Право на материнство та батьківство.
3. Право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності.
4. Право дружини та чоловіка на фізичний і духовний розвиток.
5. Право дружини та чоловіка на зміну прізвища.
6. Право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.
7. Право на свободу.
8. Право на особисту недоторканність.
9. Особисті обов'язки подружжя.

Питання для самоконтролю

1. Що виступає юридичною підставою виникнення особистих немайнових та майнових прав і обов'язків подружжя?
2. На яких принципах будуються особисті немайнові правовідносини подружжя?
3. Які види особистих немайнових прав подружжя ви знаєте?
4. Розкрити юридичний зміст обов'язків подружжя, які впливають з особистих правовідносин між ними.
5. Який порядок зміни прізвища у зв'язку з укладенням шлюбу?
6. Особливості права на прізвище, одержане у шлюбі, який визнано недійсним.
7. У чому полягає зміст права подружжя на спільне вирішення питань життя сім'ї?
8. Чи застосовується позовна давність в особистих немайнових правовідносинах подружжя і чому?
9. Які органи правомочні вирішувати спори між подружжям у сфері реалізації ними особистих прав та обов'язків; що це за спори?

Ситуаційні задачі

Задача 1

Корольова під час реєстрації шлюбу з Білоусовим виявила бажання носити прізвище чоловіка. Її клопотання було задоволене. Через деякий час вона, вже Білоусова, звернулася до державного органу реєстрації актів цивільного стану та попросила залишити їй дошлюбне прізвище, тому що цього вимагають її діти від першого шлюбу.

Чи повинен державний орган реєстрації актів цивільного стану задовольнити це клопотання?

Задача 2

Гаврилюк О. та Стругань К. подали до органу реєстрації актів цивільного стану заяву про реєстрацію шлюбу і через місяць їхній шлюб було зареєстровано. Через рік після одруження подружжя вирішило, що прийшов час мати дітей. Оскільки дружина ніяк не могла завагітніти, вони звернулися до лікаря за допомогою. Після обстеження було виявлено, що дружина цілком здорова. Коли чоловікові порадили також пройти обстеження, він був категорично проти.

Чи має право дружина вимагати від чоловіка проходження обстеження? Якими можуть бути правові наслідки відмови?

Задача 3

Осокіна К. у заяві про реєстрацію шлюбу вказала, що після одруження бажає носити своє дошлюбне прізвище. Однак вже через рік вона звернулася до органу реєстрації актів цивільного стану з проханням змінити її прізвище на прізвище чоловіка.

Чи має право орган РАЦС відмовити Осокіній К. в зміні прізвища? Якими нормами СК регулюється це питання?

Задача 4

Біценко А. неодноразово висловлювала претензії своєму чоловіку з приводу його ставлення до сім'ї, вважаючи, що він недостатньо піклується про дружину і дітей. В обґрунтування своєї позиції вона наводила доводи про невисокий дохід чоловіка за місцем державної служби і його небажання зайнятися підприємницькою діяльністю. Проте Біценко Д. вважав докори несерйозними і не бажав змінювати улюбленої професії, яка не приносить великого доходу. З цього приводу між подружжям виникали суперечки. У сім'ї Біценко Д. поведився гідно, піклувався про дітей, займався домашньою роботою. Проте дружина вважала його поведінку неправильною, такою, що руйнує сім'ю. Переконавшись, що чоловік не збирається змінювати свою поведінку, вона подала заяву до органів опіки та піклування, в якій просила вплинути на поведінку чоловіка з метою збереження сім'ї.

Який, на Вашу думку, буде результат звернення А. Біценко до органів опіки та піклування? Які принципи сімейного права порушені? Якими органами здійснюється захист сімейних прав і за наявності яких підстав?

Задача 5

До державної реєстрації шлюбу подружжя Короленків не уклало шлюбного договору. Проте після реєстрації шлюбу на вимогу чоловіка Короленко підписала зобов'язання ніколи не працювати лікарем відповідно до освіти, яку здобула, а займатися веденням домашнього господарства і вихованням дітей. Через декілька років Короленко порушила це зобов'язання і влаштувалася на роботу в поліклініку за фахом. Чоловік Короленко звернувся в юридичну консультацію з проханням роз'яснити, які правові заходи можуть бути вжиті стосовно його дружини, яка порушила дану нею обіцянку.

Яку відповідь слід дати Короленку?

Задача 6

За порадою подруги Хоменко Т., яка працює на хлібокомбінаті, вирішила стати перукарем. Її вибір професії не був схвалений чоловіком, у зв'язку з чим подружжя посварилося. Через тиждень Хоменко І. довідався, що, незважаючи на його думку, дружина все-таки звернулася в перукарню з приводу працевлаштування. Тоді він пред'явив дружині вимогу відмовитися від свого наміру, інакше він з нею розлучиться. В обґрунтування своєї позиції він заявив, що має право як чоловік давати дружині поради будь-якого характеру. У результаті доводи чоловіка здалися Хоменко Т. обґрунтованими, і з метою збереження сім'ї вона відмовилася від реалізації свого наміру змінити місце роботи.

Розкрийте право подружжя на свободу вибору професії.

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III.

Відомості Верховної Ради України. 2002. №№ 21-22. Ст.135.

3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.

5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.

6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.

8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

9. Данильченко О.В. Особисті немайнові права подружжя за законодавством України. *Молодий вчений*. 2017. № 6(46). С.105-110.

10. Ієвіння О.В. Право на материнство та батьківство як особисті немайнові права подружжя. *Університетські наукові записки*. 2011. № 2. С.97-100.

11. Левківський Б. Особливості судового захисту окремих особистих немайнових прав подружжя. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 4(98). С.52-55.

12. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.

13. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.

14. Пунда О.О. Державна стратегія правового регулювання особистих немайнових відносин. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С.200-202.

15. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.

16. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

17. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

18. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

19. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.

20. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В.

Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.

21. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.

22. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.

23. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.

24. Стефанчук Р.О. Система особистих немайнових прав фізичних осіб у сфері сімейних відносин: до питання вдосконалення. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2(18). С.107-111.

Семінарське заняття 7. Майнові правовідносини подружжя

Теоретичні питання

1. Поняття та значення майнових прав подружжя. Правовий режим майна подружжя.
2. Право особистої приватної власності чоловіка та дружини.
3. Право спільної сумісної власності подружжя.
4. Припинення права спільної сумісної власності подружжя. Способи поділу спільного майна.
5. Види майнових договорів, які можуть укладатися між подружжям.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть порядок і умови здійснення права власності на роздільне майно.
2. Визначте перелік майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності.
3. Як визначається розмір часток подружжя в їхньому спільному майні?
4. Особливості здійснення майнових прав чоловіком і жінкою, які перебувають у «фактичному» шлюбі.
5. Визначте зміст права подружжя на утримання.
6. Наведіть перелік прав та обов'язків подружжя з утримання.
7. Наведіть умови, необхідні для виникнення права на утримання.
8. Як визначається розмір матеріальної допомоги при утриманні подружжя?
9. Визначте поняття «договори подружжя».
10. Наведіть класифікацію подружніх договорів за критеріями суб'єктного складу, законодавчої визначеності, за часом укладення тощо.
11. Дайте визначення поняття шлюбного договору.
12. Назвіть характерні ознаки шлюбного договору.
13. Порівняйте підстави і правові наслідки відмови від шлюбного договору та його розірвання.
14. Назвіть підстави та порядок визнання шлюбного договору недійсним.

Теми для написання рефератів та есе

1. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна.

2. Договір про поділ майна подружжя: практичні реалії застосування.
3. Шлюбний договір: поняття, порядок укладення та перспективи застосування в Україні.
4. Правові засади поділу спільного сумісного майна подружжя.
5. Способи поділу спільного майна подружжя: зарубіжний досвід правового регулювання.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Після державної реєстрації шлюбу подружжя Судакових вирішило укласти шлюбний договір. На вимогу свого чоловіка Судакова зобов'язалася ніколи не працювати лікарем за освітою, а займатися вихованням дітей та домашнім господарством. Через декілька років Судакова порушила дане зобов'язання та влаштувалася на роботу в дитячу лікарню за фахом. Чоловік звернувся до юридичної консультації та попросив пояснити, які заходи правового характеру він може застосувати до дружини.

Які права дружини були порушені?

Які відносини регулює шлюбний договір?

Чи є такий шлюбний договір дійсним?

Відповідь обґрунтуйте.

Задача 2

Титова звернулася до юридичної консультації. Там вона розповіла наступне: чоловік, з яким вона прожила більш ніж 10 років, помер. Шлюб вони не реєстрували. Під час спільного проживання придбали багато цінних речей. Після смерті чоловіка Титова вважала себе його єдиною спадкоємицею, хоча заповіту він не залишив.

Вона знала, що чоловік колись був одружений, але шлюб не розірвав. Зараз його дружина бажає отримати спадщину. У зв'язку із обставинами, що склалися, Титова сподівається на допомогу юридичної консультації.

Яку відповідь можна дати?

Чи можливе в даному випадку застосування сімейного законодавства?

Якщо ні, то норми якої галузі права могли б допомогти вирішити це питання?

Задача 3

При поділі спільного майна подружжя Волкових суд ухвалив рішення про виключення зі складу майна, що підлягає поділу, швейного устаткування (професійної швейної машини та оверлока фірми «Пафф») і передання його дружині, оскільки вона є швачкою за фахом. Одночасно чоловіку була присуджена відповідна компенсація згідно з його часткою в загальному майні подружжя.

Поясніть, чи правильне рішення ухвалив суд?

Задача 4

Подружжя Петрових під час укладання шлюбного договору вирішило

відмовитися від обов'язку щодо взаємного утримання у разі розірвання шлюбу, встановивши, що аліментних зобов'язань один перед одним у них не буде, незалежно від підстав розлучення. Проте нотаріус відмовився засвідчити їхній шлюбний договір, заявивши, що він не відповідає вимогам закону.

Дайте оцінку діям нотаріуса. Чи має право подружжя під час укладання шлюбного договору передбачати відмову від взаємної матеріальної підтримки у разі розірвання шлюбу?

Задача 5

У суд звернулася Полянська С. з проханням вирішити суперечку між нею та її чоловіком з приводу визначення права власності на автомобіль. Полянська С. пояснила, що автомобіль був подарований їй батьками на 25-річчя. Договір був оформлений згідно з вимогами цивільного законодавства. Але позивачка керувати автомобілем не вміла, тому це за довіреністю став робити її чоловік. Він також став поліпшувати стан машини: поміняв сидіння, двигун, купив магнітолу. Через деякий час Полянська С. розірвала шлюб, але чоловік став вимагати відшкодувати йому всі витрати, які пов'язані з автомобілем. Жінка на це заперечує, бо вважає автомобіль своєю особистою власністю.

Як треба вирішити цю ситуацію?

Задача 6

Громадяни Тимофеева Л. і Демидов Ю. проживали разом і вели спільне господарство без реєстрації шлюбу декілька років. Потім між ними виник конфлікт, стосунки погіршилися і вони стали проживати роздільно. Через деякий час Тимофеева Л. звернулася до суду з позовом про поділ спільно нажитого майна (земельна ділянка, телевізор, холодильник, меблі). Яким чином необхідно вирішити дану справу? Задача 5. Бондаренко Т. звернувся до суду з позовом про поділ квартири. У позові він зазначив, що квартиру хоч і придбано під час перебування у шлюбі, однак половину коштів на її придбання надав він, а половину – його батьки. Тому він вимагав передати квартиру саме йому і заперечував проти її поділу.

Чи підлягає позов задоволенню? Чи враховується судом зазначена умова при вирішенні цього питання? Яким чином Бондаренко Т. може отримати квартиру в натурі?

Задача 7

Складаючи шлюбний договір, Прокопенко С. та Сороколіт В. зазначили:

п. 3: «Майно, яке було і буде набуто нами під час шлюбу, вважається спільною сумісною власністю подружжя, при цьому подружжя відходить від рівності часток і домовляється про те, що 40 % його частки належатиме дружині, а 60 % – чоловікові»;

п. 4: «Майно, набуто чоловіком і дружиною до шлюбу, або одержане одним із них під час шлюбу в порядку успадкування чи дарування, є особистою власністю того з подружжя, ким воно успадковане чи кому подароване»;

п. 5: «У разі непрацездатності дружини в зв'язку з народженням дітей до

досягнення ними трирічного віку дружина не має права на утримання»;

п. 6: «У разі розірвання шлюбу з ініціативи дружини вона зобов'язується знятися з реєстрації і виселитися зі спільної квартири протягом місяця»;

п. 7: «У разі втрати одним із подружжя працездатності інший зобов'язується надавати йому матеріальну допомогу в розмірі двох мінімальних заробітних плат щомісячно».

На підставі яких пунктів нотаріус може відмовити у посвідченні шлюбного договору? Виправте пункти, які не відповідають нормам Сімейного кодексу? Які б ще положення ви закріпили у цьому договорі?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.

2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.

3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.

5. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.

6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

7. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.

8. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21.12.2007 року № 11. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>.

9. Антошкіна В. Договірне регулювання відносин з надання утримання між подружжям (колишнім подружжям). *Право України*. 2011. № 11. С.76-89.

10. Біленко М. Підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя. *Юридична Україна*. 2014. № 4. С.65-71.

11. Білоусов В.М., Дмитришина В.А. Шлюбний договір в Україні: практичне втілення. *Юридичний вісник*. 2016. № 4(41). С.105-108.

12. Боднар Т.В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2(89). С.100-109.

13. Великанова М.М., Горбуля Г.А. Договір про поділ майна подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності. *Юридичний вісник*. 2012. № 3(24). С.80-83.

14. Гресь Н.М. Поділ майна подружжя в аспекті врахування боргових

зобов'язань. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 1. С.52-55.

15. Дзера О.В., Дякович М.М. Правовий аналіз законодавчих змін щодо поширення правового режиму спільної сумісної власності подружжя на приватизоване майно (житло та земельні ділянки). *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2011. № 5(59). С.150-154.

16. Евко В.Ю. Застосування презумпції спільності майна подружжя у судовій практиці. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 2. С. 75-78.

17. Жилінкова І. Концепція шлюбного договору за новим Сімейним договором України. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 3. С.120-132.

18. Жилінкова І. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів. *Проблеми цивільного права*. 2011. № 1(64). С.85-94.

19. Жилінкова І. Розвиток інституту шлюбного договору. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1. С.60-76.

20. Жилінкова І.В. Права подружжя щодо належного їм роздільного майна. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2010. № 6(54). С.34-41.

21. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105-112.

22. Заборовський В.В., Лозан М.М. Деякі особливості інституту шлюбного договору в сімейному праві України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 7. С.82-85.

23. Івахненко І.В. Договірні підстави виникнення права особистої приватної власності дружини та чоловіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Част. 2. Том 1. С.21-24.

24. Івахненко І.В. Договірні підстави виникнення права особистої приватної власності дружини та чоловіка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 29. Част. 2. Том 1. С.21-24.

20. Круглова О.О. Правовий режим майна подружжя: нормативно-правове регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 6. С.99101.

21. Лепех С. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С.85-96.

25. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.

22. Малютіна І.П. Загальні засади поділу спільного сумісного майна подружжя. *Юридична наука*. 2012. № 5. С.52-58.

23. Мельниченко О.В. Правове становище подружжя за законодавством України та країн ЄС. *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С.223-227.

24. Михальнюк О.В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С.66-70.

26. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.

25. Письменна О.П., Новикова Я.І. Міжнародний, зарубіжний та національний досвід правового регулювання укладення шлюбного договору. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 1. С.90-93.

26. Простибоженко О. Способи поділу спільного майна подружжя: досвід правового регулювання європейських держав. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С.31-35.
27. Простибоженко О.С. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: спроба концептуального осмислення. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С.212-216.
28. Розгон О. Правовий режим майна осіб, які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 5(89). С.164-173.
27. Сафончик О.І. Шлюбні правовідносини в Україні: проблеми теорії і практики. Одеса: Фенікс, 2018. 378 с.
28. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
29. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
30. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
31. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
32. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
33. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
34. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
35. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
29. Спасибо-Фатєєва І.В. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*. 2013. № 10. С.77-84.
30. Старчук О.В. До питання посвідчення нотаріусом конкубінатного договору. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С.77-81.
44. Христинко Н. Право спільної сумісної власності подружжя за Сімейним кодексом України. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С.2932.
31. Цікало В.І., Оприско М.В. Корпоративні права подружжя: складні питання у судовій практиці. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. №10(182). С.43-47.
32. Цюра В.В., Автух А.А. Особливості правового регулювання поділу майна подружжя за законодавством України. *Право і суспільство*. 2015. №4 частина 4. С.119-124.
36. Чудік Т.В. Особливості поділу майна подружжя. *Молодий вчений*. 2018. № 3(55). С.633-637.
37. Явор О. Договір як юридичний факт у сімейному праві. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 4(79). С.123-132.
- 38.

Семінарське заняття 8. Визначення походження дітей

Теоретичні питання

1. Загальні підстави виникнення особистих немайнових прав та обов'язків матері, батька і дитини.
2. Визначення походження дитини від матері та батька, які перебувають у шлюбі між собою.
3. Визначення походження дитини, батьки якої не перебувають у шлюбі між собою.
4. Оспорювання батьківства.
5. Оспорювання материнства і визнання материнства.

Питання для самоконтролю

1. Що є підставою виникнення прав та обов'язків батьків і дітей?
2. Як засвідчується походження дітей?
3. Назвати всі відомі способи встановлення походження дитини.
4. Назвати правила встановлення материнства.
5. Які правила встановлення батьківства в органах РАЦС при народженні дитини у шлюбі ?
6. Який порядок добровільного визнання батьківства?
7. Які підстави для винесення судом рішення про визнання батьківства?
8. Які документи подаються для реєстрації народження дитини і встановлення батьківства?
9. Які підстави закріплені в законі для оспорювання материнства?
10. Які підстави закріплені в законі для оспорювання батьківства?
11. Які обставини виключають можливість оспорювання батьківства?
12. Який порядок реєстрації батьківства і материнства у разі застосування штучних методів репродукції людини та сурогатного материнства?

Теми для написання рефератів та есе

1. Правове регулювання сурогатного материнства.
2. Особливості укладення договору про сурогатне материнство.
3. Проблеми правової охорони материнства та дитинства.
4. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект.

Ситуаційні задачі

Задача 1

16-річна Денисова народила дитину та через три тижні подала заяву до державного органу реєстрації актів цивільного стану про реєстрацію народження. Працівник державного органу реєстрації актів цивільного стану вимагав у неї письмову згоду батьків на державну реєстрацію народження дитини та зобов'язання надавати матеріальну допомогу, пояснюючи це тим, що Денисова не досягла повноліття. Батьки відмовилися дати згоду, посилаючись на своє матеріальне становище та поведінку доньки, яка народила дитину проти їх волі.

Дайте правову оцінку діям працівника державного органу реєстрації актів цивільного стану.

Які особливості встановлення походження дитини, якщо її батьки неповнолітні?

Задача 2

Голуб звернувся до державного органу реєстрації актів цивільного стану з проханням записати його батьком в свідоцтві про народження сина від громадянки Передерій. Голуб пояснив, що з Передерій він знаходився в фактичних шлюбних відносинах, але шлюб зареєструвати вона не погодилася. Після народження сина вона передала дитину своїм батькам, а сама не займається вихованням сина, тому, Голуб просить оформити батьківство і хоче взяти на виховання свого сина і позбавити батьківства Передерій.

Який порядок запису батьків дитини, які не перебувають у шлюбі між собою?

Чи може державний орган реєстрації актів цивільного стану винести рішення про позбавлення батьківських прав?

Чи буде записаний Голуб батьком дитини?

Задача 3

Вітрик звернулася до державного органу реєстрації актів цивільного стану із заявою про реєстрацію народження доньки Наталії і про запис батьком дитини Дейнеку, від якого вона народила дитину і з яким знаходилася у фактичних шлюбних відносинах чотири роки. На підтвердження того, що Дейнеко є батьком її дитини, Вітрик надала до державного органу реєстрації актів цивільного стану його листи і телеграми, направлені їй із геологічної експедиції в Карпатах. В листах Дейнеко цікавився станом її здоров'я, запитував, коли народиться дитина. Коли народилася донька, він прислав вітальну телеграму і повідомив, що приїде через місяць.

Завідуюча державного органу реєстрації актів цивільного стану відмовилася записати Дейнеку батьком дитини.

Чи правильно вчинила завідуюча державного органу реєстрації актів цивільного стану?

Як провадиться запис про батька дитини, яка народилася у матері, що не перебуває у шлюбі?

Задача 4

Колосов С. одружився з Макєєвою Р., а через два роки в них народилася донька. Ще через рік Колосов С. потрапив до лікарні, де після загального обстеження було встановлено, що він не може мати дітей. Після розмови з дружиною з'ясувалося, що донька народилася після позашлюбного зв'язку Макєєвої Р.

Чи може Колосов С. відмовитися від батьківства?

Задача 5

Тихонові розірвали шлюб у вересні 2017 року, а через два місяці Тихонова Н. дізналася, що вже на четвертому місяці вагітності від свого колишнього чоловіка. В грудні жінка уклала новий шлюб з Носовим Д. Коли народилася дитина, то Тихонов Д. і Носов Д. виявили бажання бути записаними батьком дитини.

Як у цьому випадку встановлюється батьківство?

Задача 6

Свірідови перебували в шлюбі 15 років, але дітей не мали через хворобу дружини. У лікарні їм порадили імплантувати запліднену клітину в організм іншої жінки, яка б змогла 62 виносити дитину та народити її для Свірідових. Подружжя погодилося, але після народження немовля жінка, яка його народила, стала наполягати, щоб її визнали матір'ю дитини, а Свірідова – батьком.

Як вирішити таку справу?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.
5. Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14 грудня 2004 року № 2231-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № Ст.111.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.
7. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
8. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.
9. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 02.10.2013 року за № 1697/24229. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
10. Аблятіпова Н.А. Проблеми сурогатного материнства в Україні.

Актуальні проблеми держави і права. 2009. Вип. 51. С.167-173.

11. Булеца С.Б. Істотні та випадкові умови договору сурогатного материнства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 27. Том 1. С.129-134.

12. Ватрас В.А. Батьки та діти як суб'єкти сімейних правовідносин. *Університетські наукові записки.* 2008. № 4(28). С.145-150.

13. Ватрас В.А. Суб'єктний склад правовідносин щодо імплантації ембріона дитини жінці із генетичного матеріалу подружжя. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права.* 2010. № 2. С.71-74.

14. Верес І.Я. Проблеми правового регулювання сурогатного материнства. *Адвокат.* 2013. № 3(150). С.27-31.

15. Гудзь Л.В. Проблеми правової охорони материнства та дитинства. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології.* 2011. № 1(4). С.356-360.

16. Жилінкова І. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів. *Проблеми цивільного права.* 2011. № 1(64). С.85-94.

17. Квіт Н.М. Правові межі створення та використання людських ембріонів: порівняння німецького та українського законодавства. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 3. С.87-92.

18. Коломієць А.С. Цивільно-правові відносини з сурогатного материнства. *Правовий вісник Української академії банківської справи.* 2012. № 2. С.7476.

19. Красицька Л.В. Встановлення факту материнства та визнання материнства як способи захисту сімейних прав матері та дитини. *Правничий часопис Донецького університету.* 2013. № 1. С.159-166.

20. Красицька Л.В. Підстави виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини. *Держава і право.* 2013. Вип. 59. С.220-226.

21. Майданик Р. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. *Право України.* 2012. № 9. С.215-225.

22. Менджул М.В. Порівняльний аналіз правових засад сурогатного материнства. *Порівняльно-аналітичне право.* 2019. № 2. С.77-79.

23. Міщук І.В., Слаб'як Т.Б. Правове регулювання сурогатного материнства. *Молодий вчений.* 2017. № 5.1(45.1). С.73-76.

24. Оніщенко О.В., Козіна П.Ю. Сурогатне материнство в Україні та за кордоном: порівняльно-правовий аспект. *Юридичний вісник.* 2015. №3(36). С.102-108.

25. Риженко І.М., Айвазян Л.С. Деякі аспекти правового регулювання договірних відносин сурогатного материнства. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2013. Вип. 1. С.30-32.

26. Розгон О. Практичні аспекти визнання батьківства в Україні. *Мала енциклопедія нотаріуса.* 2017. № 2(92). С.103-112.

27. Рубець І. Визначення походження дитини від колишнього подружжя. *Підприємництво, господарство і право.* 2012. № 11. С.47-49.

28. Рубець І.В. Застосування презумпції шлюбного походження дитини. *Актуальні проблеми держави і права.* 2012. Вип. 68. С.426-431.

29. Рубець І.В. Презумпція батьківства та можливості її спростування за

сімейним законодавством України. *Юридична наука*. 2011. № 6. С.53-57.

30. Федорченко Н. Особливості укладення договору про сурогатне материнство. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С.6568.

31. Явор О.А. Правові аспекти сурогатного материнства. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4(44). С.127-133.

Семінарське заняття 9. Особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей

Теоретичні питання

1. Права неповнолітньої дитини.
2. Права та обов'язки батьків.
3. Здійснення батьківських прав та виконання обов'язків.
4. Позбавлення батьківських прав.
5. Відібрання дитини без позбавлення батьківських прав.

Питання для самоконтролю

1. На кого покладається обов'язок забрати дитину з пологового будинку?
2. Який порядок реалізації права дитини на ім'я та обов'язку батьків зареєструвати народження дитини?
3. У чому полягає право та обов'язок батьків щодо виховання дитини?
4. Як визначається місце проживання дитини?
5. В якому порядку вирішують спори між батьками щодо виховання, визначення місця проживання дитини?
6. Які існують підстави, порядок та правові наслідки позбавлення батьківських прав? Який орган приймає рішення про застосування такої санкції? Чи можливим є їх поновлення?
7. Які бувають підстави, порядок та правові наслідки відібрання дитини без позбавлення батьківських прав?

Теми для написання рефератів та есе

5. Сімейне виховання: правовий аспект проблеми.
6. Особливості здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками.
7. Проблемні питання спілкування з дитиною при окремому проживанні батьків.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Під час сварки батьків 4-річна Світлана стояла за дверима кімнати. Її батько гр. Терещенко, перебуваючи у нетверезому стані, погрожував дружині рушницею і вистрелив у двері. Гр. Терещенка засудили за вбивство своєї молодшої доньки з необережності. Його дружина звернулася до суду з позовом про позбавлення чоловіка батьківських прав щодо їхньої старшої 7-річної доньки Наталі, керуючись пунктом 6 частини 1 статті 164 Сімейного кодексу України.

Вирішіть спір.

Задача 2

Гр. Ткачук звернулася до гр. Ткачука з позовом про розірвання шлюбу. В суді також постало питання про визначення місця проживання їхнього сина Ігоря. Було з'ясовано, що гр. Ткачук пішов зі спільної квартири і тимчасово винаймає житло. До того ж після перебування у Чечні військовослужбовцем він змінився, став більш різким, часто завдавав дружині тілесних ушкоджень. Робота гр. Ткачука пов'язана із постійними відрядженнями. В суді Ігор висловив бажання проживати з батьком, однак мати стверджувала, що син зробив це лише зі страху перед батьком.

Вирішіть спір.

Задача 3

Служба в справах дітей Городоцької районної держадміністрації звернулася до суду з позовом про позбавлення батьківських прав гр. Саміло щодо її малолітнього сина Володимира. В судовому засіданні було з'ясовано, що гр. Саміло залучає дитину до жебракування, зловживає спиртними напоями, створює в помешканні антисанітарні умови. За місяць до судового розгляду гр. Саміло зверталась до служби з письмовим проханням помістити дитину в будинок дитини. Однак, з'явившись на слухання справи, вона пояснила, що матеріальні труднощі є тимчасовими, а спиртні напої вживає іноді через переживання у зв'язку зі смертю чоловіка, проти позову заперечувала. Дитину в судове засідання не викликали.

Яке рішення має прийняти суд? Чи є обов'язковою участь прокурора у такій категорії справ?

Рекомендована література до теми

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст.141.
2. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
3. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року зі змінами та доповненнями. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
4. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
6. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 року № 2398-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. №38. Ст.509.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст.35.
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III.

Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. Ст.142.

9. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 41. Ст.377.

10. Концепція державної сімейної політики: Постанова Верховної Ради України від 17.09.1999 року № 1063-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-14>.

11. Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання: Наказ Міністерства юстиції України від 12.01.2011 року № 96/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0055-11>.

12. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 року № 52/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.

13. Про затвердження Порядку надання платних послуг відділами державної реєстрації актів цивільного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 27.12.2010 року № 3335/5. *Офіційний вісник України*. 2011. № 101. С. 252. Ст.3650.

14. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.

15. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.

16. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року, підготовлене суддею Верховного Суду України Барсуковою В.М. та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Бурлай О.Є. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.

17. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми / А.С. Олійник. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С.136-158.

18. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження) / А.С. Олійник. *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.

19. Гресь Н.М. Реалізація права на контакт та спілкування з дитиною при окремому проживанні батьків. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С.44-47.

20. Дутко А.О., Куліш Г.О. Сімейно-правовий статус батьків, які не досягли

повноліття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 1. С.6871.

21. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105112.

22. Камінська М.О. Огляд законодавства з прав дитини: практичний посібник. К., 2014. 112 с.

23. Красицька Л. Про поняття батьківських прав. *Право України*. 2012. № 8. С.227-233.

24. Красицька Л.В. Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту сімейних прав батьків і дітей. *Правничий часопис Донецького університету*. 2011. № 2(26). С.43-49.

25. Красицька Л.В. Здійснення та захист права батьків і дитини на контакт. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2012. Вип. 4(61). С.213-224.

26. Красицька Л.В. Про правову природу батьківських прав. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С.172-178.

27. Красицька Л.В. Про припинення батьківських прав та обов'язків. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 12. С.27-32.

28. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.

29. Красицька Л.В. Особливості здійснення батьківських прав неповнолітніми батьками. *Правничий часопис Донецького університету*. 2011. № 1(25). С.234-239.

30. Липець Л.В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин за законом і договором: монографія. К., 2013. 192 с.

31. Мироненко В.П. Наявність небезпеки для виховання та розвитку дитини - визначальна умова її відібрання у батьків. *Юридична психологія та педагогіка*. 2013. № 1. С.254-263.

32. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.

33. Ольховик Л.А., Буй О.С. Зміст права дитини на сім'ю. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С.110-113.

34. Розгон О.В. Позбавлення батьківських прав через нестворення необхідних житлово-побутових умов для дитини. *Наукове друковане іноземне видання «EURASIAN ACADEMIC RESEARCH JOURNAL»*. 2017. № 5 (11). С.82-97.

35. Синегубов О.В. Здійснення особистого немайнового права дитини на належне батьківське виховання та його захист. *Наше право*. 2014. № 1. С.127-136.

36. Синегубов О.В. Правовий статус дитини, як учасника особистих немайнових прав. *Форум права*. 2013. № 1. С.900-907.

37. Сімейне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Т.В. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.

38. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.

39. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб.

і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

40. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.

41. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.

42. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.

43. Темченко О. Зміст соціальної функції держави щодо прав дитини в умовах євроінтеграції. *Право України*. 2007. № 5. С.24-27.

44. Труба В.І. Проблемні питання правових підстав позбавлення батьківських прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 2 том 2. С.4-7.

45. Чернега А.П. Правове регулювання зміни прізвища дитини її батьками за законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С.164-170.

46. Юхта О.Г. Теоретико-правовий аналіз концептуального поняття «правовий статус дитини». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12(158). С.72-76.

Семінарське заняття 10. Аліментні зобов'язання подружжя, батьків, дітей та інших членів сім'ї

Теоретичні питання

1. Права та обов'язки подружжя по утриманню. Аліментні зобов'язання колишнього з подружжя.
2. Позбавлення права на утримання. Припинення права на утримання.
3. Підстави виникнення аліментних обов'язків батьків.
4. Способи та розмір сплати аліментів на дітей. Заборгованість по аліментах. Участь батьків у додаткових витратах на дитину.
5. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей.
6. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків.
7. Обов'язок по утриманню інших членів сім'ї та родичів.
8. Договір про сплату аліментів.
9. Порядок сплати та стягнення аліментів.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть відмінності у визначенні форми та розміру утримання подружжя за законом та договором.
2. Визначте зміст договору подружжя про припинення права на аліменти.
3. У якому порядку можуть бути стягнуті аліменти на дитину?
4. Розкрийте особливості укладення договору між батьками про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухоме майно.
5. За яких підстав виникає обов'язок батьків утримувати повнолітніх доньку, сина?

6. За яких підстав виникає обов'язок доньки, сина утримувати батьків?
7. Назвіть випадки договірної регулювання відносин батьків щодо виховання та утримання дітей, передбачені СК України.
8. Визначте зміст договору про припинення права на аліменти.
9. Які особливості набуття права власності на нерухомість за договором батьків про припинення права на аліменти?
10. Назвіть гарантії прав дитини при відчуженні майна, переданого за договором батьків про припинення права на аліменти.
11. Зміст принципу черговості осіб, які зобов'язані надавати утримання. Поняття черговості виконання обов'язків з утримання.
12. Відмінність зобов'язань з утримання інших членів сім'ї та родичів від зобов'язань з утримання батьків і дітей.

Теми для написання рефератів та есе

1. Поняття аліментних зобов'язань та історія їх розвитку.
2. Загальні та спеціальні підстави стягнення аліментів на утримання одного з подружжя.
3. Умови та порядок стягнення аліментів на дітей.
4. Договір про припинення права на аліменти у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно.
5. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Громадянин Киричко у зв'язку із травмою на виробництві став інвалідом II групи. Він звернувся до суду з позовом про стягнення аліментів на своє утримання зі своєї колишньої дружини.

Дружина проти вимог заперечувала, посилаючись на те, що під час спільного проживання він постійно пиячив, часто не приходив додому та і взагалі шлюб вони розірвали три роки тому.

Вирішіть справу.

Задача 2

Громадянка Носкова звернулася до юридичної консультації з наступним:

Вона домогосподарка. У зв'язку з тим, що в 17 років уклала шлюб, освіти не одержала. Її чоловік, який був набагато старший за неї, фактично її утримував, та постійно відмовляв від пошуків роботи. Крім того, в нього була старенька бабуся за якою треба було доглядати. Але останнім часом чоловік постійно говорить, що вона нічого сама не заробила і ні на що має права. Він подав заяву про розлучення.

Чи має вона за таких обставин право на утримання?

Задача 3

Соколенко за рішенням суду виплачував аліменти на утримання сина. У зв'язку з тяжкою хворобою син перебував протягом шести місяців у лікарні. Мати звернулася до суду з проханням про стягнення з її чоловіка додаткових коштів,

оскільки хлопчик потребує постійного догляду та посиленого годування. Крім того, для продовження лікування йому потрібна путівка до санаторію. Договір про участь Соколенка в додаткових витратах на сина вони не укладали.

Чи можна притягти до участі у додаткових витратах на дітей батьків, які вже сплачують аліменти?

Вирішіть справу.

Задача 4

Смолін, який за рішенням суду сплачує аліменти на утримання сина від першого шлюбу, звернувся з позовом до суду про звільнення його від цього обов'язку. Позивач навів наступні доводи: сину 19 років, він навчається на III курсі вищого навчального закладу та отримує стипендію 360 грн., сам Смолін інвалід II групи, не працює, пенсія 540 грн., на його утриманні дружина.

Чи може суд звільнити Смоліна від сплати аліментів?

Задача 5

Подружжя Малкових проживало разом три роки. У шлюбі народилася дочка Олена. Через два роки після народження дитини чоловік звернувся до суду з позовом про розірвання шлюбу та залишення дочки з ним у зв'язку з тим, що його дружина веде аморальний спосіб життя. Суд задовольнив позов та своїм рішенням зобов'язав Малкову сплачувати аліменти на утримання дочки. Через рік після розірвання шлюбу Малкова уклала повторний шлюб, а через деякий час народила дитину. У зв'язку з тим, що вона знаходилася у відпустці по догляду за дитиною аліменти не сплачувалися.

Малков звернувся з клопотанням до державного виконавця про стягнення заборгованості по аліментах та наданні аліментів з таких видів виплат (допомоги по вагітності та пологах, одноразової допомоги при народженні дитини та допомоги по догляду за дитиною).

Дайте відповідь.

Рекомендована література до теми

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості ВерховноїРаДи України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року №1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст.542.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту права дитини на належне утримання шляхом вдосконалення порядку стягнення аліментів: Закон України від 17 травня 2017 року №2037-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 25. Ст.291.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Про затвердження Порядку стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не

укладено договір про подання правової допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2002 року № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002п>.

7. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 року № 14. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>.

8. Андрущенко Т. Особливості укладення аліментного договору між колишнім подружжям. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 3. С.33-35.

9. Антошкіна В.К. Договірне регулювання відносин подружжя: [монографія]. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 176 с.

10. Апопій І. Нові аспекти визначення розміру аліментів на дитину та їх стягнення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 9. С.5-9.

11. Бутрин-Бока Н.С. Деякі особливості новел сімейного законодавства України. *Право і суспільство*. 2018. № 4 частина 2. С.55-59.

12. Верховець К.С. Стягнення аліментів на дитину за чинним сімейним законодавством: підстави та процедура. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-1. С.112-115.

13. Верховець К.С. Щодо питання зміни та припинення договору про сплату аліментів на дитину. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С.176-179.

14. Гофман Ю.В. Договір про сплату аліментів на дитину як різновид цивільних договорів у сімейному праві України. *Наше право*. 2015. № 1. С.127-132.

15. Гресь Н.М. Договірне регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання батьками своїх дітей. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С.49-52.

16. Гресь Н.М. Окремі аспекти відповідальності за невиконання батьками аліментних зобов'язань. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 1. С.9-13.

17. Дерій О.О. Поняття аліментного зобов'язання. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С.282-287.

18. Дерій О.О. Процедура виконання рішень з стягнення аліментів і заборгованості по них у примусовому порядку. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 3(11). С.30-40.

19. Епрікян А. Аліментні обов'язки інших членів сім'ї та родичів: проблемні аспекти. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 2. С.20-23.

20. Епрікян А.А. Аліменти як один із способів забезпечення права дитини на утримання. *Правова держава*. 2015. № 20. С.93-98.

21. Жилінкова І.В. Правове регулювання речових відносин у сім'ї: визначення концептуальних відносин. *Право України*. 2011. № 5. С.105-112.

22. Зілковська Л.М., Черненко В.А. Проблемні питання застосування законодавства про стягнення аліментів з батьків, діти яких були усиновленні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 1(28). С.109-119.

23. Кожевникова В. Правове регулювання здійснення та обмеження права на утримання одного з подружжя. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 12. С.35-39.

24. Красицька Л.В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: монографія. К.: Видавництво Ліра-К, 2014. 628 с.
25. Кройтор В.А. Особливості порядку стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1(45). С.86-93.
26. Курило. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 316 с.
27. Левківський Б., Виговська Є. Юридична природа договору про припинення права на аліменти на дитину у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 6. С.61-64.
28. Мельник М.Б. Правова природа та сутність майнових інтересів дитини при припиненні права на аліменти у зв'язку із набуттям у власність нерухомого майна. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 15 том 2. С.43-46.
29. Михальнюк О. Договір подружжя про надання утримання. *Юридична Україна*. 2015. № 2. С.19-25.
30. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.
31. Німак М.О. Договір подружжя, яке розлучається, про місце проживання, утримання та виховання їхніх дітей: процесуально-правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С.82-85.
32. Петреченко С.А. Аліменти на дитину в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 31. С.15-18.
33. Пономаренко О.М. Аліментний договір як підстава виникнення аліментних зобов'язань. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2017. № 27. С.48-58.
34. Розгон О. Особливості договору про припинення права на аліменти для дитини у зв'язку з передачею права власності на нерухомість. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2013. № 6. С.138-144.
35. Розгон О. Порядок розрахунку аліментів на дитину між батьками судом. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2016. № 6(90). С.138-149.
36. Розгон О.В. Аліменти на дитину: деякі аспекти стягнення у світлі останніх змін. *Вісник національної асоціації адвокатів України*. 2018. №4(42). С.33-39.
37. Розгон О.В. Порівняльний аналіз правового регулювання аліментних зобов'язань щодо утримання дитини в Україні та Литві. *Право і суспільство*. 2017. № 3. С.76-81.
38. Самілик Л.О., Корбут Л.П. Проблеми забезпечення належного виконання зобов'язань зі сплати аліментів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. №6. С.90-92.
39. Свистун Л.Я. Правове регулювання стягнення аліментів на дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С.88-94.
40. Семенова А.П. Правовий аналіз аліментних відносин за Кодексом про шлюб та сім'ю УРСР 1969 року. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 5 (том 1). С.48-51.

41. Сімейне право України: навчальний посібник / Т.А. Кобзева, В.С. Шапіто. Суми: Сумський державний університет, 2015. 90 с.
42. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
43. Сімейне право України: підручник / С.Б. Булеца, В.В. Заборовський, В.Г. Фазикош та ін.; За ред. С.В. Булеци, В.Г. Фазикоша. К.: Знання, 2015. 372 с.
44. Сімейне право України: підручник / Т.В. Боднар та ін.; за заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
45. Сімейне право: підручник. За заг. ред. В.А. Кройтора та В.Ю. Євко; МВС України, Харків: Харківський нац. ун-т внутр. справ, 2016. 512 с.
46. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. С.Я. Фурси. К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2008. 1248 с.
47. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
48. Труба В.І. Аліментні правовідносини: види та правова природа. *Вісник ОНУ ім. О.О. Мечникова*. 2014. Вип. 3(24). Том 19. С.44-49.
49. Труба В.І. Забезпечення права дітей на утримання: новели законодавства. *Правова держава*. 2019. № 33. С.109-115.
50. Ханович Є.Д. Підстави виникнення аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2017. № 1. С.45-49.
51. Ханович Є.Д. Поняття аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С.91-98.
52. Ханович Є.Д. Порядок стягнення аліментів на дитину за чинним законодавством. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 10. С.20-26.
53. Ханович Є.Д. Правове регулювання аліментних зобов'язань батьків по утриманню дітей у міжнародних відносинах. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С.286-292.
54. Ханович Є.Д. Сімейно-правова відповідальність за невиконання або неналежне виконання аліментних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2019. № 2 (ч. 2). С.69-75.
55. Шершньова О.А. Правове регулювання відносин утримання (алементування): термінологічна проблема. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 114 (Частина II). С.67-72.
56. Ярошенко А.С., Костенко О.М. Особливості запровадження штрафу за заборгованість зі сплати аліментів з метою посилення захисту права дитини на належне утримання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С.84-86.

Семінарське заняття 11. Традиційні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Теоретичні питання

1. Поняття та сутність усиновлення.
2. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення.

3. Визнання усиновлення недійсним та скасування усиновлення.
4. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
5. Поняття і значення опіки та піклування над дітьми.
6. Встановлення опіки та піклування над дітьми.
7. Права дитини, над якою встановлено опіку (піклування).
8. Права та обов'язки опікунів та піклувальників.
9. Припинення опіки та піклування над дітьми.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте усиновлення як інститут сімейного права.
2. Дайте визначення поняття «усиновлення».
3. Назвіть умови та обставини для усиновлення.
4. Як забезпечується таємниця усиновлення?
5. Назвіть правові наслідки скасування рішення про усиновлення судом.
6. Назвіть правові наслідки визнання усиновлення недійсним.
7. Назвати органи опіки та піклування в Україні.
8. Які вимоги встановлені законом до особи опікуна (піклувальника).
9. Назвати основні права і обов'язки опікуна (піклувальника).
10. У чому полягають обмеження прав опікунів та піклувальників?
11. Який порядок утримання дітей, що перебувають під опікою (піклуванням).
12. Назвати права дитини, над якою встановлено опіку або піклування.
13. Визначити підстави і порядок припинення опіки.
14. Назвати підстави і порядок припинення піклування.
15. Які підстави звільнення опікуна (піклувальника) дитини від їхніх обов'язків.

Теми для написання есе та рефератів

1. Поняття та генеза інституту усиновлення в Україні.
2. Таємниця усиновлення: сучасні тенденції правового регулювання.
3. Актуальні питання удосконалення інституту міжнародного усиновлення.

Ситуаційні задачі

Задача 1

Після смерті громадянки Симоненко постало питання хто в подальшому опікуватиметься її неповнолітнім сином. Бажання виступити в якості опікунів виникло у бабусі (матері колишнього чоловіка Симоненко) та у її співмешканця Петрова. Опікуном був призначений Петров, так як за життя матері між ним та хлопчиком склались гарні стосунки і він міг належним чином його матеріально забезпечувати.

Через рік стосунки між Петровим та сином Симоненко зіпсувались через те, що хлопець хотів продати квартиру, яку успадкував від матері, а Петров відмовлявся надати згоду на укладення договору купівлі-продажу.

Чи передбачена згода опікуна на укладення договорів купівлі-продажу

чинним законодавством?

Які правові наслідки матиме укладення такого договору без згоди опікуна?

Задача 2

Станкевич, зареєструвавши шлюб із Зінченко та маючи серйозні наміри щодо створення сім'ї, усиновив її п'ятирічного сина. Через два роки спільного проживання та усиновлення дитини, стосунки Станкевича та Зінченко суттєво погіршились, і, Зінченко, не розриваючи шлюб, повернулася до першого чоловіка (біологічного батька дитини). Ще через три роки Зінченко звернулася до суду з позовом до Станкевича про стягнення аліментів на утримання усиновленої ним дитини.

Чи задовольнить суд позов? Відповідь обґрунтуйте.

Задача 3

Через три роки після смерті дружини громадянин Юзьків Б., який мав сина у віці 13 років, одружився з 25-річною громадянкою Ю. Мигалик. Між мачухою та пасинком склались приязні стосунки, було досягнуте повне взаєморозуміння. Виходячи з цього рік по тому (після державної реєстрації шлюбу) Мигалик Ю. вирішила усиновити дитину свого чоловіка. Однак їй відмовили, оскільки законом забороняється усиновлення, якщо різниця у віці між усиновителем і дитиною, що усиновлюється, менше 15 років.

Що ви можете пояснити з приводу цієї ситуації? Чи встановлені законом вимоги до різниці у віці між усиновителем і усиновлюваною дитиною при усиновленні дитини мачухою (вітчимом)?

Задача 4

Т. Підлісна після смерті рідної сестри взяла до себе її 2-річну дочку Оксану. Батько дівчинки не заперечував проти цього. Коли дитині виповнилося 5 років, Т. Підлісна звернулася до Полтавського обласного управління освіти за порадою: вона дуже прив'язалася до дівчинки, і та називає її мамою. Батько Оксани за весь цей час ніякої уваги доньці не приділяв, матеріально не допомагав, від'їхав до іншого міста і одружився. У Підлісної Т. є чоловік, з яким вона перебуває в зареєстрованому шлюбі, але спільно не проживає уже більше 4 років.

Чи зможе вона усиновити дівчинку без узгодження з чоловіком, що для цього необхідно, хто це питання повинен вирішувати? Яку відповідь ви могли б дати Підлісній Т.?

Задача 5

До органу опіки та піклування надійшла заява від С. В. Сая з проханням призначити його опікуном його двоюрідного племінника Павла Сая. На момент подання заяви Павлу було 13 років. Під час розгляду заяви органом опіки та піклування йому виповнилось 14 років. Орган опіки та піклування відмовив у встановленні опіки на тій підставі, що Павло вже досяг чотирнадцяти років та роз'яснив, що С. В. Сай має право на звернення щодо встановлення піклування щодо неповнолітнього Павла.

Чи правильне рішення виніс орган опіки та піклування? Чим відрізняються права та обов'язки опікуна від прав та обов'язків піклувальника?

Рекомендована література до теми

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.
2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.
3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.147.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 32. Ст.422.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.
6. Декларація про соціальні та правові принципи щодо захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та при їх усиновленні на національному та міжнародному рівнях / прийнята резолюцією 41/85 Генеральної Асамблеї ООН від 3 грудня 1986 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_131.
7. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Про затвердження Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-n>.
9. Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-n>.
10. Про затвердження Правил опіки та піклування: Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 року № 34/166/131/88, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 року за № 387/3680. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99>.
11. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.
12. Про затвердження Переліку захворювань, за наявності яких особа не може бути усиновлювачем: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від

20.08.2008 року № 479, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 24 жовтня 2008 року за № 1022/15713. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1022-08>.

13. Про затвердження Переліку захворювань, які дають право на усиновлення хворих дітей без дотримання строків перебування на обліку в центральному органі виконавчої влади, до повноважень якого належать питання усиновлення та захисту прав дітей, а також до досягнення дитиною п'яти років: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 27.12.2011 року № 973, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 2 березня 2012 року за № 352/20665. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0352-12>.

14. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 року № 27, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2014 року за № 216/24993. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.

15. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 року № 3. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07>.

16. Практика розгляду судами справ, пов'язаних із позбавленням батьківських прав, поновленням батьківських прав, усиновленням, установленням опіки та піклування над дітьми: Узагальнення Верховного Суду України від 11.12.2008 року, підготовлене суддею Верховного Суду України Барсуковою В.М. та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики Бурлай О.Є. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0020700-08>.

17. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми. *Судова апеляція*. 2009. № 1(14). С.136-158.

18. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми (продовження). *Судова апеляція*. 2009. № 2(15). С.122-144.

19. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.

20. Блінова Г.О. Правове регулювання інституту таємниці усиновлення: сучасні тенденції. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С.77-83.

21. Бориславська М.В. Фактичне виховання у сімейному праві: значення, суть та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2(50). С.137-

22. Журило С.С. Загальна характеристика умов, які висуваються для усиновлення дітей за законодавством України. *Митна справа*. 2015. № 5(101). С.203-208.

23. Журило С.С. Правові наслідки усиновлення дітей-громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С.8285.

24. Журило С.С. Умови усиновлення дітей - громадян України іноземними громадянами. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 4. С.116-118.

25. Зілковська Л.М. Припинення усиновлення: теорія і практика правозастосування. *Наука і правоохоронна*. 2016. № 1(31). С.296-301.
26. Зілковська Л.М., Черненко В.А. Проблемні питання застосування законодавства про стягнення аліментів з батьків, діти яких були усиновленні. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2016. № 1(28). С.109-119.
27. Ковальчук І.В. Генеза інституту усиновлення на українських землях. *Молодий вчений*. 2017. № 2(42). С.161-164.
28. Косенко Н.П. Поняття та значення усиновлення в національному законодавстві України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С.33-40.
29. Косенко Н.П. Правові наслідки здійснення усиновлення. *Митна справа*. 2013. № 6(2.1). С.355-359.
30. Косенко Н.П. Умови здійснення усиновлення в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С.67-74.
31. Кушніренко Ю.М. Усиновлення як форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Митна справа*. 2013. №4(2). С.309-313.
32. Лисенко Х. Право дитини, позбавленої батьківського піклування, на особливий захист і допомогу держави: міжнародно-правовий аспект. *Право України*. 2008. № 6. С.9-13.
33. Мамай І.В. Щодо співвідношення правового регулювання відносин опіки та піклування нормами цивільного та сімейного права. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 11 том 1. С.198-200.
34. Мельник О.В. Проблемні питання, обумовлені дією таємниці усиновлення в Україні. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С.209-112.
35. Менджул М.В. Порядок усиновлення іноземцями дитини, яка є громадянином України: окремі проблеми. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 1. С.91-94.
36. Микитин В.І. Деякі особливості усиновлення дітей громадянами України. *Право і суспільство*. 2017. № 3 частина 2. С.62-67.
37. Надьон В.В. Умови призначення опікуна (піклувальника), реалізація їх прав та обов'язків. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 1(7). URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv_64._file__2015_1_12.
38. Письменна О.П., Задорожна І.Ю. Таємниця усиновлення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 41. Том 1. С.107-110.
39. Присяжнюк І. Розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) та порушення права на недоторканість приватного життя: проблеми співвідношення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С.1-10.
40. Резникова М.О., Ковалевська Т.Ю. Проблемні аспекти реалізації прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С.113-116.
41. Римарчук Р.М., Костюкевич К.С. Інститут усиновлення у сімейному праві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 4. С.139-142.
42. Розгон О. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї. *Мала*

енциклопедія нотаріуса. 2017. № 5(95). С. 122-134.

43. Розгон О.В. Актуальні питання міжнародного усиновлення у світлі міжнародного законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Карабіна*. 2011. Вип. 9. С.121-125.

44. Розгон О.В. Згода усиновлювачів та усиновлюваного: український та іноземний досвід. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С.43-48.

45. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с.

46. Савицька С. Участь органів опіки і піклування у захисті прав та інтересів дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 7. С.19-23.

47. Савченко Л.А., Шевченко Т.В. Таємниця усиновлення. За і проти. *Сучасні питання економіки і права*. 2013. Вип. 2. С.122-126.

48. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

49. Стефанчук М.О. Окремі особливості правосуб'єктності усиновлювачів як учасників сімейних правовідносин. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. 2014. Вип. 2. С.249-255.

50. Труба В.І. Усиновлення повнолітніх: питання законодавства і практики. *Правова держава*. 2014. Вип. 17. С.72-75.

51. Яніцька І.А. Законодавче регулювання прав та обов'язків опікунів (піклувальників). *Прикарпатський юридичний вісник*. 2012. Вип. 2. С.95-101.

52. Яніцька І.А. Роль опікуна (піклувальника) в житті дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 16. С.218-221.

Семінарське заняття 12. Альтернативні форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування

Теоретичні питання

1. Види альтернативних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
2. Патронат над дітьми.
3. Передання дітей на виховання до прийомної сім'ї.
4. Влаштування дітей до дитячих будинків сімейного типу.

Питання для самоконтролю

1. Які існують форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, відповідно до СК України?
2. Яким державним органом ведеться облік дітей, які залишились без батьківського піклування?
3. Які обов'язки покладаються на опікунів та піклувальників?
4. Які підстави припинення патронату над дітьми?
5. Яким є порядок утворення прийомної сім'ї?

6. Хто може бути батьками-вихователями?
7. Чим прийомна сім'я відрізняється від дитячого будинку сімейного типу?

Ситуаційні задачі

Задача 1

2017 року органом опіки та піклування було укладено договір про патронат з Козаком М. щодо малолітнього Жені. Під час чергової перевірки виконання договору патронату з'ясувалося, що відділ державної виконавчої служби примусово реалізував квартиру, яка належала Козаку М., з метою виконання судового рішення. Внаслідок цього патронована дитина залишилася без місця проживання. Козак М. відвіз дитину до своєї матері. Орган опіки та піклування звернувся до суду з позовом до Козака М. про розірвання договору патронату.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 2

До органу опіки та піклування звернулася Лисак Ю. з проханням передати їй на патронатне виховання доньку її померлої сусідки Бубнової Є. В укладенні договору про патронат Лисак було відмовлено на тій підставі, що у 2012 році вона була позбавлена батьківських прав щодо свого сина. Вважаючи рішення органу опіки та піклування незаконним, Лисак Ю. звернулася з позовом до суду.

Яке рішення повинен прийняти суд?

Задача 3

Подружжя Дудченків, які проживають в однокімнатній квартирі загальною площею 42 м², подали до органу опіки та піклування за місцем свого проживання заяву з проханням дати висновок про можливість бути прийомними батьками. До своєї заяви вони додали довідку з місця роботи (із зазначенням посади та розміру заробітної плати), копію фінансового особового рахунку і виписку з будинкової книги з місця проживання, копію свідоцтва про укладення шлюбу та медичну довідку про стан здоров'я. Через місяць органом опіки та піклування було здійснено 103 обстеження умов проживання Дудченків та за його результатами складено акт про неналежні житлово-побутові умови їхнього проживання, що перешкоджає їм стати прийомними батьками. Крім того, орган опіки та піклування вказав, що заявниками представлені не всі необхідні документи. На цій підставі за заявою Дудченків було складено негативний висновок про їхню можливість стати прийомними батьками, у зв'язку з чим їм було відмовлено в підборі дітей для влаштування у прийомну сім'ю. Про ухвалене рішення Дудченків було повідомлено через 10 днів після складання висновку. Дайте правову оцінку рішенням органу опіки та піклування.

Які документи повинні бути представлені до органу опіки та піклування особами, які бажають стати прийомними батьками?

Задача 4

Подружжя Горпинків прожили у шлюбі більше десяти років, але спільних

дітей не мали, тому вирішили створити дитячий будинок сімейного типу. Для цього вони звернулися до юридичної консультації з питанням, чи матимуть право діти, які виховуватимуться у дитячому будинку сімейного типу, на отримання раніше призначених їм аліментів, пенсій, інших видів державної допомоги та суми коштів, що належать їм як пенсія, аліменти, або інші види державної допомоги.

Надайте аргументовану юридичну консультацію з приводу цього питання.

Задача 5

Подружжя Самойлових прожило у шлюбі більше десяти років, але спільних дітей не мало, тому вирішило створити дитячий будинок сімейного типу. Для цього вони звернулися до юридичної консультації з такими питаннями:

1. Який порядок створення дитячого будинку сімейного типу передбачений чинним законодавством?

2. Які діти в першу чергу мають право на влаштування до дитячого будинку сімейного типу?

3. Які документи орган опіки та піклування зобов'язаний надати батькам-вихователям?

4. Чи матимуть право діти, які виховуватимуться в дитячому будинку сімейного типу, на отримання раніше призначених їм аліментів, пенсій, інших видів державної допомоги та чи переходять у розпорядження батьків-вихователів і витрачаються на утримання вихованців суми коштів, що належать дітям як пенсія, аліменти або інші види державної допомоги?

5. На кого покладається фінансування дитячого будинку сімейного типу?

Надайте аргументовану юридичну консультацію.

Рекомендована література до теми

1. Сімейний кодекс: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №№ 21-22. Ст.135.

2. Цивільний кодекс: Закон України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356.

3. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 6. Ст.147.

4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст.142.

5. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року (ред. зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Ген. Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.

6. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 564. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п>.

а. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 року № 565. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>.

7. Про ведення банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених

батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів: Наказ Міністерства соціальної політики України від 28.12.2015 року № 1256, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 12.03.2016 року за № 380/28510. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0380-16>.

8. Про затвердження Порядку вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, й соціального захисту дітей, до сімейних форм виховання: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2007 року № 302/80/49, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 5 березня 2007 року за № 186/13453. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0186-07>.

9. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20.01.2014 року № 27, зареєстров. в Міністерстві юстиції України 4 лютого 2014 року за № 216/24993. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0216-14>.

10. Зілковська Л.М. Договір про влаштування дітей до прийомної сім'ї. *Наука і правоохоронна*. 2013. № 1(19). С.261-264.

11. Зілковська Л.М. Недоліки законодавства про патронат над дітьми та шляхи його удосконалення. *Держава і право*. 2007. № 38. С.381-389.

12. Лахтюк Л. Новостворені форми влаштування дітей-сиріт. *Вісник прокуратури*. 2010. № 6(108). С.42-46.

13. Лешанич Л.В. Порівняльно-правовий аналіз дитячого будинку сімейного типу та прийомної сім'ї. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С.97-99.

14. Логвінова М.В. Вимоги щодо осіб, які можуть бути патронатними вихователями: питання до законодавчого підходу. *Університетські наукові записки*. 2016. № 58. С.69-78.

15. Маріц Д.О., Карпенко І.В. Договір про патронат. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 4. С.140-142.

16. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Станом на 3 квітня 2018 року / За заг. ред. Журавльова Д.В. К.: «Видавничий дім «Професіонал», 2018. 520 с.

17. Рудий Н.Я. Інститут опіки і піклування в Україні: історико-правове дослідження: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 216 с.

18. Сімейне право України: підручник / Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2011. 264 с.

19. Тімуш І.С., Падун Є.В. Соціальне сирітство як передумова виникнення та функціонування інституту прийомного виховання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 18 том 2. С.18-21.

20. Токарчук Л.М. Патронат над дітьми: постановка проблеми. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С.91-96.

21. Черновалюк Ю.Ю. Патронат як форма сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування за законодавством України. *Університетські наукові записки*. 2009. № 1(29). С.134-138.
22. Шаповал Л. Проблеми патронатного виховання й особливості влаштування вихованців дитячого будинку у патронатну сім'ю. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 1. С.31-33.
23. Яніцька І.А. Правовий статус патронату як форми сімейного виховання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 58. С.315-321.

ДОДАТКИ

Додаток А - Орієнтовний перелік питань на екзамен

1. Поняття, предмет та метод сімейного права.
1. Принципи і функції сімейного права.
2. Система та джерела сімейного права.
3. Перші декрети радянської влади з питань сім'ї та шлюбу, перший сімейний кодекс РРФСР, їхнє значення.
4. Перший сімейний кодекс України 1919 року.
5. Сімейний кодекс України 1926 року.
6. Основи законодавства СРСР і союзних республік про шлюб та сім'ю, Кодекс про шлюб та сім'ю України.
7. Сімейний кодекс України як основне джерело сімейного права.
8. Застосування норм Цивільного кодексу України та інших нормативно-правових актів до регулювання сімейних відносин.
9. Роль договору в регулюванні сімейних відносин.
10. Звичай як джерело регулювання сімейних відносин.
11. Міжнародні договори України як джерела сімейного права.
12. Роль судової практики в регулюванні сімейних відносин.
13. Взаємодія сімейного права з іншими галузями права.
14. Сімейні правовідносини: поняття, види, суб'єкти та об'єкти.
15. Правоздатність та дієздатність суб'єктів сімейних правовідносин.
16. Захист сімейних прав та інтересів.
 1. Спорідненість, свояцтво, їх юридичне значення.
 2. Строк позовної давності та інші строки, передбачені сімейним законодавством.
3. Поняття сім'ї в юридичному та соціологічному значенні.
4. Поняття шлюбу та його юридичні ознаки.
5. Умови укладення шлюбу.
6. Час та місце реєстрації шлюбу.
7. Порядок укладення шлюбу, його державна реєстрація.
8. Особливості реєстрації шлюбу із засудженими.
14. Недійсність шлюбу, визнання шлюбу неукладеним.
15. Підстави визнання шлюбу недійсним.
16. Порядок визнання шлюбу недійсним.
17. Правові наслідки визнання шлюбу недійсним.
18. Санація недійсного шлюбу.
19. Особисті немайнові правовідносини подружжя та їх види.
32. Права та обов'язки подружжя щодо утримання.
33. Правовий режим спільного майна подружжя.
34. Правовий режим роздільного майна подружжя.
35. Договірний режим майна подружжя.
36. Шлюбний договір.

37. Поділ спільного майна подружжя.
38. Відповідальність за боргами подружжя.
39. Поняття та підстави припинення шлюбу.
40. Розірвання шлюбу державним органом реєстрації актів цивільного стану.
41. Розірвання шлюбу в судовому порядку.
42. Юридичні наслідки припинення шлюбу.
43. Режим окремого проживання подружжя.
44. Загальні підстави виникнення прав і обов'язків батьків та дітей.
45. Особисті немайнові правовідносини батьків та дітей.
19. Визначення походження дитини від батьків, які перебувають у шлюбі між собою.
20. Визначення походження дитини від батьків, які не перебувають у шлюбі між собою.
21. Порядок реєстрації народження дитини.
22. Добровільне визнання батьківства.
23. Встановлення батьківства в судовому порядку.
24. Оспорювання батьківства (материнства).
52. Позбавлення батьківських прав.
53. Відібрання дітей без позбавлення батьківських прав.
54. Поновлення в батьківських правах.
55. Правовідносини батьків та дітей з приводу майна.
56. Аліментні зобов'язання батьків та дітей.
57. Розмір аліментів, порядок їх сплати чи стягнення.
58. Відповідальність за прострочення сплати аліментів.
59. Заборгованість по сплаті аліментів.
60. Обов'язок батьків утримувати своїх неповнолітніх дітей та непрацездатних повнолітніх дітей.
61. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину.
62. Обов'язок дітей утримувати своїх батьків.
63. Правовідносини інших членів сім'ї та родичів.
64. Встановлення опіки та піклування над дітьми.
65. Права та обов'язки опікунів та піклувальників.
66. Права дитини, над якою встановлено опіку або піклування.
67. Припинення опіки та піклування над дітьми.
68. Умови, порядок та правові наслідки усиновлення.
69. Визнання усиновлення недійсним.
70. Скасування усиновлення.
71. Позбавлення усиновлювача батьківських прав.
72. Види альтернативних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.
73. Патронат над дітьми.
74. Передання дітей на виховання до прийомної сім'ї.
75. Влаштування дітей до дитячих будинків сімейного типу.

76. Поняття сімейних правовідносин з іноземним елементом.
77. Поняття шлюбу у міжнародному сімейному праві. Інші сімейні союзи.
78. Встановлення батьківства (материнства) у міжнародному сімейному праві.
79. Опіка і піклування у міжнародному сімейному праві.
80. Усиновлення (удочеріння) у міжнародному сімейному праві.

Додаток Б - Глосарій

Аліменти - грошове утримання в розмірі, встановленому законом, яке у визначених законом випадках одні особи зобов'язані надавати іншим (внаслідок непрацездатності, шлюбу, батьківства) у зв'язку з існуючими між ними шлюбними та родинними відносинами.

Батьківські права та обов'язки - особисті та майнові права і обов'язки, які надає закон батькам (батькові і матері) для забезпечення належного виховання і матеріального утримання дітей, а також захисту їх прав та обов'язків.

Весілля - комплекс церемоній і обрядів, часто народних традицій, пов'язаних з укладенням шлюбу; має етнічні, релігійні, географічні та інші особливості в різних народів і у різних країнах.

Виховання - процес та практика засвоєння дитиною загальноприйнятих у суспільстві норм поведінки.

Вінчання - церковний шлюб, одне з таїнств - союз чоловіка та жінки, освячений церквою.

Годувальник - особа, яка утримує або повинна утримувати непрацездатних членів сім'ї. Юридичне значення має факт втрати або хвороби годувальника. У зв'язку з втратою годувальника (помер внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного чи загального захворювання; загинув при виконанні службових обов'язків; пропав без вісти) непрацездатні члени сім'ї мають право на пенсію, а в передбачених законодавством випадках - на одноразову допомогу. Для призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника має значення причина смерті та стаж роботи годувальника.

Дитина - фізична особа, яка не досягла 18 років.

Жертва насилля в сім'ї - член сім'ї, який постраждав від сексуального, психологічного чи економічного насильства з боку іншого члена сім'ї.

Материнство - встановлене чинним законодавством України правове становище жінки, яка народила (усиновила), утримує й виховує дитину (дітей).

Моногамія - основна форма шлюбу в класових формаціях, яка, проте, упродовж століть у різних регіонах та серед різних народів не була одноманітною; вона варіювалась у залежності від специфіки об'єктивних умов: соціально-економічних, етнічних, конфесійних. Вона виступала і у вигляді конкубінату - фактичного шлюбу, юридично не оформленого, характерного для соціально неоднорідних союзів між чоловіком і жінкою, і у вигляді ліверату - передачі шлюбних обов'язків у разі смерті чоловіка його братові або іншому родичеві.

Недійсність шлюбу - відсутність законних підстав для визнання шлюбних відносин правозгідними. Має місце за укладення шлюбу з порушенням встановленого законом порядку чи за наявності перешкод для цього, а також у разі реєстрації шлюбу без наміру створити сім'ю (фіктивний шлюб). Недійсний шлюб не породжує прав і обов'язків, але не впливає на права дітей, які народилися або були зачаті в недійсному шлюбі.

Опіка - засіб захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх, які не досягли 14 років і залишилися без батьківського піклування, а також

повнолітніх осіб, визнаних судом недієздатними внаслідок психічної хвороби або недоумства. Опікун призначається із числа осіб, близьких підопічному, або з числа осіб, виділених громадською організацією, або з числа інших осіб, які спроможні виконувати опікунські обов'язки. Опікунство припиняється: після досягнення неповнолітніми 14 років; у разі повернення неповнолітніх, які не досягли 14 років, на виховання до батьків; якщо особа, яку було визнано недієздатною, видужала або її стан значно поліпшився і суд поновив її у дієздатності; із смертю підопічного.

Піклування - засіб захисту особистих і майнових прав та інтересів неповнолітніх віком від 14 до 18 років, які залишилися без батьківського піклування, а також повнолітніх осіб, визнаних судом обмежено дієздатними внаслідок зловживання спиртними напоями або наркотичними засобами, чи осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно захищати свої права. Піклування встановлюється в тому самому порядку, що й опіка. Піклування припиняється після досягнення підопічним 18 років; у разі одруження неповнолітньої особи; у разі скасування судом обмеження в дієздатності особи, яка зловживала спиртними напоями або наркотичними засобами; якщо відпала причина встановлення піклування над особою, яка за своїм станом здоров'я не могла самостійно захищати свої права; внаслідок смерті особи, яка перебувала під піклуванням.

Позашлюбні діти - діти, які народилися від батьків, що не перебувають між собою у зареєстрованому шлюбі. Походження таких дітей встановлюється залежно від того, як це питання вирішують батьки з урахуванням тих можливостей, що надає їм законодавство. Батьки можуть подати спільну заяву про батьківство до органів реєстрації актів цивільного стану; реєстрація походження дитини від певного батька може відбуватися також на підставі рішення суду. При народженні дитини в матері, яка не перебуває у шлюбі, якщо не має спільної заяви батьків і рішення суду про встановлення батьківства, запис про батька дитини в актових книгах здійснюється за прізвищем матері; ім'я, по батькові записуються за її вказівкою. Діти, походження яких не встановлено за спільною заявою батьків або рішенням суду, мають ті самі права і обов'язки щодо батьків та їх родичів, що і діти, які народилися від осіб, які перебувають у шлюбі.

Позбавлення батьківських прав - санкція до батьків, які порушують свій обов'язок щодо виховання неповнолітніх дітей.

Права дитини - комплекс прав і свобод, який характеризує правовий статус дитини з урахуванням особливостей розвитку людини до повноліття. Права дитини - складова частина загального комплексу прав людини, який становить правовий статус будь-якої фізичної особи. Права дитини закріплені в міжнародному праві у вигляді загальновизнаних стандартів, що містяться в міжнародних угодах і рекомендаціях міжнародних організацій, зокрема в декларації прав дитини (1959) і Конвенції про права дитини (1989). Україна є учасником цієї Конвенції. Головна вимога забезпечення прав дитини - дотримання принципу, за яким у всіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державним органом чи приватними організаціями, що

відають питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

До прав дитини належать: рівноправність усіх дітей незалежно від будь-яких обставин; право на життя, ім'я і набуття громадянства; на вільне висловлення своїх думок; на загальну і однакову відповідальність батьків за виховання й розвиток дитини; на користування найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; а рівність життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку; на освіту; на захист усіх форм сексуальної експлуатації і сексуального розбещення; на застосування міжнародних норм гуманітарного права у період збройних конфліктів.

Право на рівність у шлюбі - (ст. 51 Конституції України) - означає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді чоловіка і жінки, рівності прав і обов'язків і що ніхто не може бути примушений до укладання шлюбу. Рівність чоловіка і жінки у шлюбі - це рівність в обсязі і змісті прав і обов'язків. Згідно з Сімейним кодексом України питання виховання дітей, вибір професії, місця проживання тощо вирішується подружжям спільно. Чоловік і дружина зобов'язані спільно утримувати та виховувати дітей тощо. Батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги. При ухиленні батьків від цього обов'язку кошти на утримання дітей стягуються з них у судовому порядку. Діти зобов'язані піклуватися про батьків і надавати їм допомогу.

Реєстрація шлюбу - встановлений законодавством порядок документального оформлення сімейного союзу жінки та чоловіка. Здійснюється лише в державних органах реєстрації актів цивільного стану в урочистій обстановці за згодою осіб, які реєструють шлюб. Тільки шлюб, укладений у відділах РАЦС, породжує права і обов'язки подружжя. Реєстрація шлюбу має на меті охорону й забезпечення не лише особистих і майнових прав та інтересів подружжя і дітей, а й інтересів держави та суспільства. Для реєстрації шлюбу необхідна взаємна згода сторін, досягнення шлюбного віку, відсутність перешкод до укладення шлюбу (дієздатність, відсутність іншого шлюбу, родинних стосунків певних ліній), а також взаємна обізнаність осіб, які одружуються про стан здоров'я один одного. Шлюбний вік для чоловіків та для жінок - 18 років. За виключних обставин за рішенням суду, прийнятим на підставі заяви особи, яка досягла шістнадцяти років, їй може бути надано право на шлюб, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Реєстрація шлюбу відбувається по закінченні місячного строку після подачі заяви. В окремих випадках із поважних причин цей строк може бути скорочений органом РАЦС.

Реєстрація шлюбу засвідчується Свідоцтвом про реєстрацію шлюбу. Реєстрація шлюбу регулюється Сімейним кодексом України.

Розірвання шлюбу - розірвання подружнього зв'язку між чоловіком і жінкою за тих чи інших обставин. Слід відрізняти від визнання шлюбу нікчемним (тобто таким, що від початку не мав законної сили, підстав, таким що був складений із порушенням норм закону).

Сімейне законодавство - сукупність нормативно-правових актів, що регулюють особисті та пов'язані з ними майнові відносини громадян, які виникають із шлюбу і належності до сім'ї.

Сімейне право - система правових норм, спрямованих на врегулювання особистих немайнових та майнових відносин між: подружжям, батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, опікунами, піклувальниками та підопічними, патронатними вихователями та їх вихованцями та інших сімейних відносин між членами сім'ї та родичами.

Сім'я - соціальна група, яка складається з чоловіка та жінки, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей.

Усиновлення (удочеріння) - юридичний акт, в силу якого вирішується питання встановлення правових, майнових і немайнових відносин, які існують між батьками і дітьми. Усиновлення (удочеріння) - складна й тривала процедура, що здійснюється судом за участю органу опіки і піклування за заявою усиновителя (удочерителя).

Утриманці - особи, які перебувають на повному утриманні іншої особи або одержують від неї допомогу, яка є постійним і основним джерелом їхнього існування. Факт перебування на утриманні в разі відсутності відповідних документів і неможливості їх відновлення може бути встановлений у судовому порядку.

Фіктивний шлюб - зареєстрований без наміру створити сім'ю правовий акт, за яким в осіб, що його уклали, не виникають подружні права і обов'язки.

Члени сім'ї - подружжя, діти, батьки, а також інші особи, які постійно проживають з ними і ведуть спільне господарство. Статус членів сім'ї тягне за собою передбачені законодавством права та обов'язки (батьківські, аліментні, майнові тощо).

Шлюб - юридичне оформлення добровільного, вільного і рівноправного союзу чоловіка і жінки, заснованого на взаємній згоді, почуттях взаємної любові, дружби і поваги, укладеного в державних органах реєстрації цивільного стану з метою створення сім'ї, виховання дітей. Шлюб породжує взаємні права і обов'язки подружжя.

Шлюбний договір - укладена в установленому законом порядку письмова і нотаріально завірена домовленість подружжя або осіб, які звернулись із заявою про реєстрацію шлюбу, про регулювання сімейних відносин. Шлюбний договір регулює майнові відносини між подружжям, визначає їхні майнові права та обов'язки. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми. Сторони можуть включити до шлюбного договору будь-які умови щодо правового режиму майна, якщо вони не суперечать діючому законодавству, моральним засадам суспільства. У шлюбному договорі може бути визначено майно, яке дружина, чоловік передає для використання для спільних потреб сім'ї, а також правовий режим майна,

подарованого подружжю у зв'язку з реєстрацією шлюбу. Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, встановлених Сімейним кодексом України, а також ставити одного із подружжя в надзвичайно невігідне матеріальне становище. У шлюбному договорі сторони можуть передбачити використання належного їм обом або одному з них майна для забезпечення потреб їх дітей, а також інших осіб. Сторони можуть домовитися про можливий порядок поділу майна, в тому числі в разі розірвання шлюбу. За шлюбним договором не може передаватися у власність одного із подружжя нерухоме майно та інше майно, право на яке підлягає державній реєстрації. Якщо шлюбний договір укладено до реєстрації шлюбу, він набирає чинності в день реєстрації шлюбу, а якщо його укладено подружжям, він набирає чинності в день його нотаріального посвідчення. У шлюбному договорі може бути встановлено загальний строк його дії, строки тривалості окремих прав і обов'язків, а також його чинність (або чинність окремих його умов) після припинення шлюбу. Якщо у зв'язку з укладенням шлюбу один із подружжя вселяється в житлове приміщення, яке належить другому з подружжя, чи є їхньою спільною власністю, чи власністю їхніх родичів, сторони в шлюбному договорі можуть домовитися про порядок проживання в ньому і користування ним. Подружжя може домовитися про звільнення житлового приміщення тим із подружжя, хто вселився в нього, в разі розірвання шлюбу, з виплатою грошової компенсації або без неї. Сторони шлюбного договору можуть домовитися про надання утримання одному з подружжя незалежно від непрацездатності та потреби в матеріальній допомозі. Якщо в шлюбному договорі визначені умови, розмір та строки виплати аліментів, то в разі невиконання одним із подружжя свого обов'язку за договором аліменти можуть стягуватися на підставі виконавчого напису нотаріуса. Шлюбний договір не може бути змінений в односторонньому порядку, а тільки обома з подружжя. Угода про зміну шлюбного договору посвідчується нотаріально. Шлюбний договір може бути змінений за рішенням суду на вимогу одного із подружжя, якщо цього вимагають його інтереси, інтереси дітей, а також непрацездатних повнолітніх дочки, сина, що мають істотне значення. Подружжя має право відмовитися від шлюбного договору. Права та обов'язки, встановлені шлюбним договором, припиняються в день подання до нотаріуса заяви про відмову від нього. На вимогу одного із подружжя шлюбний договір може бути розірваний за рішенням суду з підстав, що мають істотне значення, зокрема в разі неможливості його виконання. Шлюбний договір на вимогу одного із подружжя або іншої особи, права та обов'язки якої цим договором порушені, може бути визнаний недійсним за рішенням суду з підстав, встановлених Цивільним кодексом України.